

Julianna Kentala

UHKIA VAI UHREJA?

- Pelko- ja turvallisuuskurssit keskustelussa
katukerjäämisestä ja Itä-Euroopan liikkuvasta väestöstä
Helsingin kaupunginvaltuustossa

TIIVISTELMÄ

Julianna Kentala: Uhkia vai uhreja? Pelko- ja turvallisuuskurssit keskustelussa katukerjäämisestä ja Itä-Euroopan liikkuvasta väestöstä Helsingin kaupunginvaltuustossa

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Valtio-oppi

Toukokuu 2024

Itä-Euroopan liikkuvaa romaniväestöä alkoi tulla Suomeen EU:n itälaajentumisen jälkeen kesällä 2007. Ilmiö mainittiin suomalaisissa tiedotusvälineissä ensi kertaa vuonna 2007. Tuolloin myös monen uutisartikkelin sävy oli kysyvä. Suurin osa Suomessa kerjäävistä ihmisistä asettui Helsinkiin, joten julkista keskusteluakin käytiin suurimmaksi osaksi Helsingistä ja Helsingin katutilasta käsin.

Tässä kandidaatintutkielmassani pyrin analysoimaan niitä tapoja, joilla kerjäävistä ihmisistä ja kerjäämisestä käytävässä poliittisessa keskustelussa korostetaan kerjäämisen ja sitä harjoittavien synnyttämää uhkaa ja turvattomuutta ja toisaalta sitä, nähdäänkö joissain puhetavoissa kerjäävät ihmiset itse uhreina. Tutkin myös, millä tavalla turvallisuutta tai turvattomuutta käytetään argumentaatioissa kerjäämisestä puhuttaessa, mitä erilaisia positioita on havaittavissa puolueiden välillä ja näkyvätkö poliittisessa keskustelussa romanit subjekteina, joilla on omaa toimijuutta.

Tutkielman teoreettiset lähtökohdat muodostavat rinnakkain kaksi osin limittäistä kokonaisuutta: kansallisen järjestyksen, identiteetin, toiseuden, puhtauden ja anomalian kokonaisuuden sekä pelon, turvallisuuden ja kaupunkitilan kokonaisuuden. Näillä kokonaisuuksilla on limittäistä pinta-alaa siinä tutkimukseni kannalta kaikkein olennaisimmassa pisteessä, missä vieras koetaan uhkaksi. Kansallisen identiteetin ja toiseuden jälkeen keskityn Mary Douglasin Puhtaus ja vaara -teoksen käsitteisiin, kansalliseen järjestykseen ja anomaliaihin. Tutkimukseni metodi on diskurssianalyysi. Keskustelu kaupunkitilasta on tärkeä viitekehys, ja kaupunkitila on ensisijaisesti asia, jonka käsittelyn poliittisena foorumina on kaupunginvaltuusto. Aineistona tutkielmassani käytän poliitikkojen aloitteita ja puheenvuoroja sekä välikysymystä Helsingin kaupunginvaltuustossa. Tutkielma koostuu kolmesta valtuustoaloitteesta sekä niistä ja yhdestä välikysymyksestä käydystä keskustelusta Helsingin kaupunginvaltuustossa.

Aineistoa analysoitaessa löydettävissä oli useampi diskurssi, jossa kerjääminen nähtiin uhkana joko veronmaksajalle, yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle sekä katutilan visuaaliselle järjestykselle ja koetulle viihtyisyydelle. Uhriskurssissa kerjäämistä harjoittavat ihmiset nähtiin kansainvälisen rikollisuuden uhreina. Kerjäämiseen suopeasti tai neutraalisti suhtautuvissa diskursseissa korostettiin moraalia, velvoitteita ja velvollisuuksia tai haastettiin toiseuttavia diskursseja – joko vastustamalla kaikkien kerjäämistä harjoittavien leimaamista etnisen taustan perustella tai korostamalla kerjäämistä harjoittavien ihmisten yksilöllistä, omaa toimijuutta.

Avainsanat: kerjääminen, liikkuva väestö, romani, toiseus, kaupunkitila, kontrolli, riski, uhka, pelko, maahanmuuttokeskustelu, yleinen järjestys, yleinen turvallisuus, diskurssianalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
- Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimi ja versio:

Käyttötarkoitus: [Kuvaa tähän yksityiskohtaisesti, mihin tarkoitukseen ja miten tekoälyä on sovellettu opinnäytteeseen tutkielmaprosessin aikana.]

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty: [Luettele tähän kaikki opinnäytteen vaiheet ja osiot, joissa tekoälyä on tutkielmaprosessin aikana käytetty.]

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien tekoälyllä tuotetut osat, ja hyväksyn vastuun mahdollisista julkaisueettisten normien rikkomuksista.

Sisällys

1. Johdanto.....	5
1.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset.....	6
1.2 Aikaisempi tutkimus ja keskeiset käsitteet.....	7
2. Tutkimuksen aihepiirin esittely	9
2.2 Romanian muuttoliikkeiden ja syrjinnän ja eurooppalaista historiaa	10
2.3 Romanit saapuvat Suomeen	12
2.4 Suomalainen maahanmuuttokeskustelu: pelkoa, kärjistystä, kontrollia?.....	13
3. Teoreettinen viitekehys	14
3.1 Kansallinen järjestys, toiseus, "me" ja "muut".....	14
3.2 Pelon kulttuurista kontrolliyhteiskuntaan.....	17
3.3 Pelko ja luokittelu: vaaralliset toiset	19
4. Metodologinen lähtökohta ja tutkimusaineisto.....	21
4.1 Diskurssianalyysi	21
4.2 Aineisto	25
5. Aineiston analyysi.....	26
6. Yhteenveto ja johtopäätökset	32
Lähteet.....	34

1. JOHDANTO

Pohjoismaiseen hyvinvointivaltioideaaliin kuuluu, että jokaisesta pidetään huolta. Vuonna 2007 tuo ideaali törmäsi uuteen ilmiöön: globalisaatioon, vapaaseen liikkuvuuteen ja eurooppalaiseen huono-osaiseen vähemmistöön, kun Itä-Euroopasta lähtöisin olevat romanit alkoivat kerjätä myös Suomen suurten kaupunkien, lähinnä Helsingin, katukuvassa. Uusi ilmiö oli pakkastalvisessa hyvinvointiyhteiskunnassamme vieras ja outo.

Ääneti maahan tyhjä kahvikuppi edessään polvistuneet ihmiset ovat herättäneet etenkin ensimmäisinä vuosinaan julkisessa keskustelussa hämmennystä. Epätietoisuuden määrää selittänee se, että sekä romanien fyysisesti suomalaisesta kantaväestöstä eroava ulkonäkö että tapa toimia julkisessa tilassa ovat näyttäneet suomalaisille perustavanlaatuisesti erilaisena verrattuna siihen, mihin maassamme on totuttu. Monet Suomessa haastatelluista romanian romaneista ovat kertoneet, että lähtömaan mahdoton tilanne on pakottanut hakemaan toimeentuloa muista EU-maista (Puumalainen 2009; 154,158).

Itä-Euroopan liikkuvaa romaniväestöä alkoi tulla Suomeen EU:n itälaajentumisen jälkeen kesällä 2007. Ilmiö mainittiin suomalaisissa tiedotusvälineissä ensi kertaa vuonna 2007. Tuolloin myös monen uutisartikkelin sävy oli kysyvä - haluttiin tietää, mistä uudessa ilmiössä on kyse, mitä se merkitsee ja miten siihen pitäisi suhtautua. Nopeasti tämän jälkeen julkisuudessa esitettiin paljon mielipiteitä siitä, mitä tälle ilmiölle ja ihmisille pitäisi tehdä. Varsinaisesti julkinen keskustelu alkoi kesän 2007 jälkeen, kun Helsingin Sanomat uutisoi liikkuvasta väestöstä ja ”kerjäläisilmiöstä” useaan otteeseen. Tuona vuonna joitakin kymmeniä Romanian romaneja jäi talveksi kerjäämään pääkaupunkiseudulle. Uutisissa sekä ”kauhisteltiin romanien kurjia oloja sekä kerjääviä vanhuksia ja lapsia, toisaalta vihjailtiin huijauksista, ihmiskaupasta ja järjestäytyneestä rikollisuudesta”. (Könönen 2008.)

Romanien saapuminen nostatti reaktion suomalaisessa yhteiskunnassa, sillä monien Suomeen saapuneiden tapa hankkia elantonsa poikkesi siitä, mitä olemme katutilassa tottuneet näkemään: kerjääminen, kaupustelu, tyhjien pullojen kerääminen tai katusoitto. Kerjääminen aiheutti sekä hämmennystä että närkästystä ja romaneihin suhtauduttiin varauksella. (Mäkinen ja Pessi 2009, 10–11.)

Julkinen keskustelu kerjäämisestä ja sitä harjoittavista ihmisistä oli ilmiön alkaessa laajaa ja vilkasta niin uutisissa, mielipidepalstoilla, eduskunnassa kuin suurten kaupunkien kaupunginvaltuustoissakin. Helsingin Sanomat käytti laajasti palstatilaa romanien tilanteen seuraamiseen, analysointiin ja

arvottamiseen. Eduskunnassa kerjäämisestä tehtiin useita suullisia ja kirjallisia kysymyksiä, sekä kansanedustajien lakialoitteita ja hallituksen lakiesitys. Helsingin kaupunginvaltuustossa aiheesta jätettiin aloitteita ja yksi välikysymys. Lääkkeeksi “ongelmaan” on näissä esityksissä tyypillisimmin tarjottu kerjäämisen sääntelyä, rajoittamista tai kieltämistä kokonaan. Suurin osa Suomessa kerjäävistä ihmisistä asettui Helsinkiin, joten julkista keskusteluakin käytiin suurimmaksi osaksi Helsingistä ja Helsingin katutilasta käsin.

2000- ja 2010-lukujen jälkeen vilkas julkinen keskustelu on tyrehtynyt. Kerjäläisten määrä on vähentynyt ja romanit ovat tavallinen näky Suomen vilkkaimpien katujen kulmilla. Osa romaneista on myy nykyisin Iso Numero -lehteä. Romaneista keskustelu vaihtui seuraavalla eduskuntakaudella keskusteluun paperittomille henkilöille tarjottavista terveysterveystoimista, jossa näkyvät pitkälti samat puolueiden väliset erot kuin keskustelussa kerjäämisen kontrolloinnissa.

1.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Tässä kandidaatintutkielmassani pyrin analysoimaan niitä tapoja, joilla kerjäävistä ihmisistä ja kerjäämisestä käytävässä poliittisessa keskustelussa korostetaan kerjäämisen ja sitä harjoittavien synnyttämää uhkaa ja turvattomuutta ja toisaalta sitä, nähdäänkö joissain puhetavoissa kerjäävät ihmiset itse uhreina. Tarkastelen aineistossani esiintyviä puhetapoja (jotka määrittelen tarkemmin aineistoa käsittelevässä luvussa) seuraavista näkökulmista:

- *Miten romanit nähdään ja näytetään uhkina tai uhreina suomalaisessa poliittisessa keskustelussa? Millä tavalla kerjäävät romanit nähdään uhkana yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle suomalaisessa kaupunkitilassa? Miten heihin vedotaan esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden uhreina?*
- *Millä tavalla turvallisuutta tai turvattomuutta käytetään argumentaatiossa kerjäämisestä puhuttaessa?*
- *Millaisia vakiintuneita puhetapoja on löydettävissä keskustelussa katukerjäämisestä? Entä mitä erilaisia positioita on havaittavissa puolueiden välillä?*
- *Näkyvätkö poliittisessa keskustelussa romanit subjekteina, joilla on omaa toimijuutta?*

1.2 Aikaisempi tutkimus ja keskeiset käsitteet

Kerjäämällä elantonsa hankkineita romaneja on näkynyt suomen kaduilla reilut 15 vuotta, ja ilmiötä on sinä aikana ehditty tutkia jo jonkin verran. Aikaisempi siirtolaisuus- ja pakolaistutkimus on suureksi osaksi journalistista ja antropologista tutkimusta, lisäksi politiikan tutkimuksessa on analysoitu runsaasti maahanmuuttokeskustelua muiden ilmiöiden kautta. Journalistista tutkimusta edustaa oman tutkimukseni kannalta olennaisimpana Karina Horsti, jonka väitöskirja *Vierauden rajat* (2005) analysoi turvapaikanhakijoita ja monikulttuurisuutta journalismissa kehysanalyysin keinoin. Myös Pentti Raittilan maahanmuuttojournalismia analysoivista teksteistä olen löytänyt näkökulmia omaan tutkielmaani (Raittila 2009). Karina Horstin mukaan journalismi kehystää maahanmuuttajat usein uhkana tai uhreina, jolloin siirtolaiset esitetään julkisuudessa "yleistä järjestystä, terveyttä ja lakia uhkaavina muukalaisina, jotka "vyöryvät", "virtaavat" ja "tulvivat" tänne aivan liian suurina joukkoina" tai "sotien, luonnonvoimien, valtioiden tai "kulttuuriensa" uhreina". Uhkakehys hallitsee eurooppalaisessa ja suomalaisessa julkisuudessa voimakkaammin kuin uhrikehys. Usein ero tehdään Horstin mukaan hyväksytyjen ja ei-hyväksytyjen maahantulijoiden välille. Suojeluun oikeutettujen ja laittomien siirtolaisten välille luodaan tällä tavoin voimakasta erottelua. (Horsti 2009, 77.) Keskustelussa käytetyillä käsitteillä ja puhetavoilla luodaan ja uusinnetaan todellisuutta.

Suomalaista maahanmuuttokeskustelua on analysoitu kerjäämiskeskustelun aikoihin 2010-luvulla useammassakin teoksessa. Jukka Könönen ja Markus Himanen (2010) sekä Tuomas Martikainen (2010) ovat kirjoittaneet populaarimpia maahanmuuttoa ja maahanmuuttokeskustelua käsitteleviä pamfletteja. Niistä olen saanut mielestäni suhteellisen kattavan kuvan suomalaisen maahanmuuttokeskustelun sävyistä niiden vuosien aikana, joille tutkimukseni aineisto ajoittuu. Turvallistamiskeskustelua ja pelon politiikkaa on tutkinut Hille Koskela, jonka teoksessa *Pelkokierre* (2009) analysoidaan pelko- ja turvallisuuspuheen rantautumista Suomeen. Koskela painottaa, että pelko on vahva voima ja "vaikka se on "vain" tunne, se saa aikaan konkreettisia asioita. Pelko vaikuttaa ihmisten liikkumiseen sekä siihen, miten he kohtaavat ja kohtelevat toisiaan". (Koskela 2009) Koskelan ajatuksista olen saanut tutkimukseeni teoreettista viitekehystä.

Romanien historiasta, asemasta ja syrjinnästä on tehty jonkin verran tutkimusta. Virpi Mäkisen ja Anne Birgitta Pessin artikkeliteoksessa *Kerjääminen eilen ja tänään* (2009) keskitytään kerjäämiseen historiaan, vaiheisiin ja nykytilan kartoittamiseen eri tieteenalojen näkökulmista. Romanien asemasta on kirjoittanut muun muassa Istvan Pogány, joka tarkastelee Itä-Euroopan romanien siirtolaisuutta kirjassaan *Romanien ahdinko ja ihmisoikeudet* (2005). Pohjoismaista näkökulmaa laajentaa esimerkiksi Panu Pulma. Teoksessaan *Suljetut ovet: Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta*

EU-aikaan (2006) Pulma kartoittaa Pohjoismaiden romanipolitiikan historiaa. Pulman mukaan suhtautuminen romaneihin on pysynyt samankaltaisena pitkään, sillä romanien kiertävään elämäntapaan on suhtauduttu epäillen jo satoja vuosia (Pulma 2006). Suomen romaneja on tutkinut Henna Huttu. Huttun mukaan romanit on nostettu omaksi erityisryhmäkseen julkisessa keskustelussa 1900-luvulta alkaen (Huttu 2005, 330). Airi Markkasen, Heini Puurunen ja Aino Saarinen vuonna 2012 toimittamassa artikkeliteoksessa ”*Huomio! Romaneja tiellä*” tarkastellaan kerjäläisyyttä ja ilmiön taustaa (Markkanen, Puurunen & Saarinen 2012). Tässä teoksessa annetaan puheenvuoro myös romaneille itselleen.

Vaikka romanien tarkoitus ei näytä olevan Suomeen muuttaminen eivätkä he oleskelun lyhytaikaisuuden vuoksi täytä maahanmuuttajan määritelmää, lasken heistä käytävän keskustelun tutkimuksessani eräänlaiseksi maahanmuuttokeskustelun sivuhaaraksi, sillä puhettavat suhteessa kerjääviin romaneihin noudattelevat maahanmuuttokeskustelun poliittisia jakolinjoja ja perusasenteita, vaikka suhtautumisessa juuri romaneihin on myös eroavaisuuksia. Turvapaikanhakijoiden ja humanitääristen maahanmuuttajien esitystavoissa on myös paljon yhtäläisyyksiä verrattuna siihen, millä tavalla romaneja on pyritty kuvaamaan. Lisäksi sekä romaneja että turvapaikanhakijoita käsittelevälle julkiselle keskustelulle on yhtäläistä puhetapa, joka sisältää ennakkoluuloja ja yleensä kielteisiä stereotyyppioita sekä korostaa ongelmia.

Romanit eivät ole yhtenäinen kansa, joten kaikkien romanien niputtaminen samaan romanikategoriaan on yksinkertaistavaa (ks. esim. Tanner 2000, 10.). Toisaalta suomalaisten asenteet liikkuvaan väestöön tuntuvat juontuvan osittain myös valmiista negatiivisesta ja ennakkoluuloisesta suhtautumisesta suomalaiseen romanivähemmistöön. Suomalaisessa poliittisessa keskustelussa sekä romanit että Itä-Eurooppa tunnutaan käsittävän yhtenäisinä entiteetteinään – romanisiirtolaiset tunnutaan näkevän samanlaisina riippumatta siitä, minkä valtion alueelta he ovat peräisin.

Kuntatason toimijoiden retoriikkaan keskittyvät tutkielmat ovat käsitelleet kaupunkien viranhaltijoiden puhetapoja, eikä kunnallispoliittista keskustelua ole juurikaan vielä tutkittu. Aineistoni rajaus onkin pitkälti määrittynyt aikaisemman tutkimuksen laajuuden perusteella.

Keskeisiä käsitteitä tutkielmassani ovat *kerjääminen, liikkuva väestö, romani, toiseus, kaupunkitila, kontrolli, riski, uhka, pelko, maahanmuuttokeskustelu, yleinen järjestys sekä yleinen turvallisuus*. Vaikka Suomessa on monta sataa vuotta vanha romanivähemmistö, käytän käytännöllisyyssyistä tutkielmassani jatkossa romani-sanaa kuvaamaan tutkimukseni puheen kohteena olevia Suomeen muualta saapuneita romaneja.

Olen tässä tutkielmassani tietoisesti välttänyt ilmaisujen kerjäläiset, romanikerjäläiset käyttämistä ihmisistä tai kerjäläisongelma tai -ilmiö -käsitteiden käyttämistä viitatessani ilmiöön silloin, kun kyse ei ole suorasta viittauksesta tekstiin, jossa näitä sanoja on käytetty. Ihmisen määrittäminen ensi sijassa kerjäämisen kautta ei mielestäni tavoita analyysille olennaista näkökulmaa, vaan häivyttää historiallisen syrjinnän ja vähemmistöaseman kerjäämisen alle ja uusintaa romaneihin kohdistuvaa toiseuttavaa puhetta. Kerjäläisilmiöstä puhuminen puolestaan häivyttää kokonaan sen, mikä alun perin on syynä ilmiöön.

2. TUTKIMUKSEN AIHEPIIRIN ESITTELY

Virpi Mäkisen ja Anne Birgitta Pessin määrittelyn mukaan kerjääminen määritellään “joko passiiviseksi tai aggressiiviseksi toiminnaksi, jonka tarkoituksena on toisiin ihmisiin vedoten vastaanottaa aineellisia hyödykkeitä - yleensä pieni summa rahaa - ilman, että annetaan mitään vastikkeeksi”. Kerjääminen on läheisessä yhteydessä yksilön sosiaaliseen asemaan yhteiskunnassa. Siihen liittyy usein kodittomuutta, työttömyyttä ja pakolaisuutta. (Mäkinen & Pessi 2009 12.) Mäkisen ja Pessin mukaan Suomeen tulleet kerjäävät henkilöt ovat esimerkki passiivisesta kerjäämisestä istuessaan paikalla nöyrinä ja liikkumattomina (Mäkinen & Pessi 2009, 13.) Kerjäämistä esiintyy maissa, joissa sosiaaliturva on heikko, erityisesti suurissa kaupungeissa. Suurin osa eurooppalaisista kerjäävistä ihmisistä on romaniväestöä, joka elää syrjäytyneenä - ja syrjäytettynä - lähtömaansa valtaväestöstä. (Sisäministeriö 2008, 7–8.)

Niin kauan kuin kerjäämistä on harjoitettu, on myös käyty keskustelua siitä, pitäisikö kerjäämistä kontrolloida jotenkin. “Irtolaisuuden vastainen taistelu” alkoi Panu Pulman mukaan jo keskiajalla. Keskiaikaisen *politia*-lainsäädännön avulla pyrittiin yhteiskunnallisen rauhan ja järjestyksen ylläpitämiseen Euroopassa. Kerjääminen, irtolaisuus ja kaupustelu kriminalisoitiinkin tuolloin monissa Euroopan maissa. Pulman mukaan kerjäämiseen liittyvät vahvat irtolaisuuden ja rikollisuuden leimat juontavatkin juurensa jo vuosisatojen takaa. Romanit määriteltiin irtolaisiksi myöhemmin muun muassa 1800-luvun irtolaislaeissa, joissa oli omia "mustalaispykälä" (sic.). (Pulma 2009; 72, 79–81.)

Vuonna 1936 säädetty, Suomessa kerjäämistä säädelyt irtolaislaki kumottiin tarpeettomana vuonna 1986. Kyseessä ei ollut asennemuutos suhteessa kerjäämiseen vaan se, kerjääminen oli tuolloin alkanut olla ilmiönä marginaalinen (Pulma 2009, 82). Tuolloin valtaosa Suomessa kerjänneistä ihmisistä oli syntyperäisiä suomalaisia, vailla vakinaista asuntoa olevia päihdeongelmaisia, ja heitä katsottiin tehokkaammaksi alkaa säädellä uudella päihdehuoltolalla, joka astui voimaan vuonna

1987. (Mäkinen & Pessi 2009, 19.) Romanit eivät kuitenkaan kuulu päihdehuolloyhin asiakaskuntaan, joten heidän ongelmiinsa ei päihdehuoltolaki vastaa.

2.2 Romanien muuttoliikkeiden ja syrjinnän ja eurooppalaista historiaa

Romanien historian tarkemmat vaiheet eivät ole tavanneet päästä mukaan historiankirjoitukseen. Lähes nykyaikaan asti romanit eivät ole Istvan Pogányin mukaan itse tuottaneet omaa historiankirjoitustaan. (Pogány 2005, 24.) Tutkijoiden mukaan romanit ovat todennäköisimmin alun perin lähtöisin Intian niemimaalta. Nykyisen käsityksen mukaan romanit lähtivät Intiasta luoteeseen vuosien 400 ja 1200 välillä, ja vaelsivat lopulta Etelä- ja Keski-Eurooppaan. (Tanner 2000, 18–20.) Nykyisen Romanian alueelle romanit ovat saapuneet arvioiden mukaan mahdollisesti 1000-luvulla. Toisin kuin monet muut Eurooppaan saapuneet kansat, jotka ovat onnistuneet asuttamaan oman alueen, romaneja oli Pogányin mukaan liian vähän, ja he olivat liian epäyhtenäinen joukko oman alueen valtaamiseen ja asuttamiseen. Pogány huomauttaa, ettei romaneilla ei ole tai ole koskaan ollutkaan omaa kansallisvaltiota missään. (Pogány 2005, 45.)

Romanikulttuuriin on Euroopassa vanhastaan kuulunut kiertolaisuus ja kaupustelu, jotka ovat perua pitkästä maaorjuudesta. Karina Horsti huomauttaa, että liikkuvuus ja rajojen ylittäminen ovat Itä-Euroopan romanien elämäntavalle tyypillisiä (Horsti 2005, 117). Arno Tanner toteaa kuitenkin, että elämäntavasta tai muista vastaavista kattavista luokitteluista puhuttaessa tulisi huomioida myös, että romanit ovat melko hajanainen joukko, joka ei ole selkeästi määriteltävissä (Tanner 2000, 10). Romaneista ei voidakaan puhua minään yhtenäisenä kansana.

Nykyisin romanien asuinolot, sosiaaliturva, työnsaantimahdollisuudet ovat olleet muuta väestöä selvästi heikommät. Etenkin Slovakiassa, Romaniassa, Bulgariassa ja entisen Jugoslavian maissa monet romanit ovat asuneet oloissa, joissa ei ole mahdollisuutta puhtaaseen veteen, viemäröintiin tai perusterveydenhuoltoon. Romanien työttömyys on ollut huomattavasti valtaväestöä yleisempää, ja esimerkiksi Romaniassa työikäisten romanien työttömyysprosentti on ollut noin 70. Suuressa osassa Itä- ja Keski-Eurooppaa romaneilta on myös evätty perusoikeuksia, ja viranomaiset, oikeuslaitos ja poliisi kohtelevat romaneja epätasa-arvoisesti suhteessa valtaväestöön. (Sisäministeriö 2008a, 8). Paperittomina EU-maan kansalaisina romanit putoavat Puumalaisen mukaan yhteiskunnan harmaalle alueelle, sillä heitä ei nähdä pakolaisina tai turvapaikanhakijoina, mutta ei myöskään työperäisinä maahanmuuttajina. Kun romanit jäävät ilman virallista henkilöllisyystodistusta, he jäävät myös ilman

esimerkiksi terveystalvueluita tai mahdollisuutta työpaikkaan tai koulutukseen. (Puumalainen 2009, 126.)

Useiden tutkimusten perusteella romanit ovat sekä Suomen että muun Euroopan kaikkein syrjityimpiä vähemmistöjä (Mäkinen & Pessi 2009, 10). Euroopan Unioni on useaan otteeseen kehottanut itäeurooppalaisia jäsenmaitaan noudattamaan etnisen syrjinnän kieltävää lainsäädäntöä (Sisäministeriö 2008a, 8). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on joutunut ottamaan useasti kantaa romanien kohteluun Keski- ja Itä-Euroopan maissa muun muassa poliisien väkivaltaisen kohtelun ja koululaitoksissa tapahtuvan institutionaalisen syrjinnän vuoksi. Myös EU:n hallintoneuvosto on tehnyt huomautuksia romanien kohtelusta muun muassa Unkarissa, Slovakiassa ja Romaniassa (Pogány 2005, 176–177). Rasistisen väkivallan lisäksi romanit kärsivät usein poliisin ylimitoitettuista voimankäytöistä. (Puumalainen 2009, 129.)

Maahan pyrkiviin ja maassa oleskeleviin siirtolaisiin harjoitetaan usein voimakasta kontrollia. Turvapaikkaa hakevan hakemuksesta vastuussa olevan EU-jäsenvaltion määrittelevä Dublin-asetus perustuu laajaan tiedon keräämiseen ja liikkumisen kontrollointiin. EU:n itälaajentumisessa laajentumisen yhtenä ehtona oli siirtolaisuuden hallinnan saattaminen "eurooppalaiselle tasolle" (Himanen & Könönen 2010; 12–13, 22). Turvapaikkajärjestelmissä kaikkein keskeisintä onkin Karina Horstin mukaan se, että "todelliset pakolaiset" pyritään erottelamaan "turvapaikkajärjestelmän väärinkäyttäjistä". Maahanmuuton kontrollin lisäämistä esitetään Horstin mukaan tällöin ratkaisuksi maahanmuuttoon liittyviin kriiseihin, olivat kriisit sitten humanitäärisiä kriisejä tai "laittoman siirtolaisuuden" kriisejä. Hän toteaa, että "[e]simerkiksi Euroopan Unionin rajavalvontavirasto perustelee kalliita valvontaoperaatioitaan Välimerellä ja Länsi-Afrikan rannikoilla myös humanitaarisilla syillä". (Horsti 2009, 84.)

Enrica Rigo argumentoi, että siirtolaisuuden kontrollimekanismeja sovelletaan herkimmin kaikkein marginaalisimpiin ryhmiin. Esimerkiksi romaneja, joilla on laillinen oikeus oleskella toisessa EU-jäsenvaltiossa, kontrolloidaan erilaisilla tietorekistereillä, poliisiratsioilla ja karkotuksilla. Tällä tavoin tuotetaan Rigon mukaan hierarkioita ihmisten välille Euroopan sisällä (Rigo 2009, 16). Kerjääviin romaneihin on 2000-luvulla suhtauduttu monissa Euroopan maissa kontrolloivilla toimenpiteillä. 1990-luvulla Slovakiasta Suomeen pyrkineille romaneille pika-aikataululla säädetty viisumipakko on esimerkki tällaisesta tyypillisestä kontrollitoimenpiteestä. EU:n itälaajentumisen jälkeenkin romanien maahantuloa on pyritty estämään ja rajoittamaan vapaan liikkuvuuden oikeudesta huolimatta. (Himanen ym. 2010, 82).

2.3 Romanit saapuvat Suomeen

Vuonna 2007 Bulgarian ja Romanian liittyivät Euroopan Unioniin. EU-jäsenmaiden kansalaisilla on lähtökohtaisesti vapaa liikkumisoikeus EU-alueella. Liikkumisvapaus kuuluu keskeisiin EU-oikeuden turvaamiin perusvapauksiin. Vapaan liikkuvuuden periaate luotiin helpottamaan työvoiman siirtymistä eurooppalaisesta valtiosta toiseen, mutta sittemmin tuo oikeus on laajentunut koskemaan kaikkia EU:n jäsenvaltioiden kansalaisia. Romaneilla, kuten kenellä tahansa Euroopan unionin jäsenmaan kansalaisella, on siis lain suoma oikeus oleskella toisessa EU-maassa kolme kuukautta rekisteröimättä oleskeluoikeuttaan. Maahantulo edellyttää vain passia tai kansallista henkilökorttia. Kolmen kuukauden määräajan jälkeen on haettava oleskelulupaa tai poistuttava maasta – ainakin väliaikaisesti. EU-maiden kansalaisilla ei ole kuitenkaan mahdollisuutta turvapaikkaan toisessa EU-valtiossa. Sisäministeriön tiedotteen mukaan "*Suomi pitää kaikkia EU-maita turvallisina ja EU-kansalaisten turvapaikkahakemuksia ilmeisen perusteettomina*" (Sisäministeriö 2010).

Sisäministeriön mukaan ensimmäiset toimeentulonsa kerjäämällä hankkivat ihmiset ilmestyivät Suomen katukuvaan vuonna 2000 (Sisäministeriö 2008a, 9). Suomessa kerjäämistä on nähty pääasiassa Helsingin, mutta jonkin verran myös Vantaan, Espoon, Turun ja Tampereen katukuvissa. Tarkkaa lukumäärää Suomessa kerjäävistä henkilöistä ei ole osattu sanoa. Esimerkiksi kesällä 2008 heitä arveltiin olevan noin 40–50 ja kesällä 2009 noin 150–200. Pohjoismaista Suomessa on arveltu olleen kaikkein vähiten kerjääviä ihmisiä. (Sisäministeriö 2008a, 9; Mäkinen & Pessi 2009, 8, 10.)

Vaikka kerjäävien romanien toimintaa onkin useissa puheenvuoroissa kutsuttu organisoidulta vaikuttavaksi, poliisi ei ole havainnut, että he olisivat huhujen kaltaisten järjestäytyneen rikollisuuden, ihmiskaupan tai pakottamisen uhreja (Mäkinen & Pessi 2009, 8.). Poliisin ja sosiaalitoimen selvittäessä romanien omaa näkemystä kerjäämisestä ei ilmennyt merkkejä siitä, että ihmisiä olisi pakotettu kerjäämään. Viitteitä myöskään järjestäytyneestä rikollisuudesta tai ihmiskaupasta ei todettu. Sisäministeriö tiedotti vuonna 2008, että "poliisi ei ole havainnut merkkejä siitä, että kerjäävät ihmiset olisivat ihmiskaupan, järjestäytyneen rikollisuuden tai pakottamisen uhreja." (Sisäministeriö 2008b)

7.9.2016 Helsingin silloinen kaupunginjohtaja Jussi Pajunen päätti todeta "14.4.2010 kerjäläisongelman käsittelemiseksi Helsingissä asetetun työryhmän työn päättyneeksi." Päätöksen perusteluissa todetaan, että "*Työryhmä on käsitellyt työryhmän työskentelyä ja sen jatkoa 3.9.2015 ja 17.11.2015 kokouksissaan ja päätyneet yksimielisesti siihen, että työryhmä esitetään lakkautettavaksi. Kerjäläisilmiöön liittyen työryhmä on saanut työnsä päätökseen. Viimeisten vuosien*

aikana tilanne on vakiintunut, eikä ilmiössä ole ollut havaittavissa uusia piirteitä. Liikkuvan väestön määrät Helsingissä ovat myös pysyneet vuosi toisensa jälkeen maltillisella tasolla” (kaupunginjohtajan päätös 7.6.2016). Tämä on osoitus siitä, miten romanien hallinnan ja katukerjäämisen keskustelun aikakausi alkoivat tulla päätökseensä.

2.4 Suomalainen maahanmuuttokeskustelu: pelkoa, kärjistystä, kontrollia?

Pentti Raittilan mukaan ennen vuotta 1990 Suomessa oli vähän maahanmuuttajia, eikä heistä puhuttu paljoa julkisuudessa. Käännö tapahtui 1990-luvulla, jolloin Bosnian sodan ja Somalian pakolaiset sekä inkeriläiset paluumuuttajat alkoivat saapua Suomeen. Suomen liittyminen Euroopan Unioniin vuonna 1994 synnytti Suomeen uudenlaisia muuttovirtoja (Martikainen 2010, 37). 1990-luvulla maahanmuutto nousikin ensimmäistä kertaa Suomessa näkyväksi puheenaiheeksi. (Raittila 2009, 68.)

Myös Karina Horstin toteaa, että etnisiä vähemmistöjä ja turvapaikanhakijoita koskeva uutisointi voimistui 1990-luvun alussa (Horsti 2005, 11). Turvapaikanhakijat jaetaan Horstin mukaan karkeasti "oikeisiin" ja "perusteettomiin" ja monissa puheenvuoroissa huomio keskittyy siihen, miten tuo "asiaton" tai "perusteeton" maahantulo voitaisiin kaikkein tehokkaimmin estää. Runsaat maahantulijoiden "virrat" nähdään helposti potentiaalisena uhkana yleiselle turvallisuudelle. (Horsti 2005, 83.)

Suvi Keskinen mukaan suomalainen maahanmuuttokeskustelu oli varsin konsensushakuista syksyn 2008 kunnallisvaaleihin (nyk. kuntavaalit) asti, jolloin asetelmat politisoituivat Perussuomalaisen puolueen noustua suuremman kokoiseksi toimijaksi suomalaiselle poliittiselle kentälle. Julkisessa keskustelussa suurimpaan rooliin ovat Keskinen mukaan tuosta alkaen nousseet maahanmuuton haitat, ongelmat ja maahanmuuton rajoittaminen, eivätkä esimerkiksi täällä jo asuvat maahanmuuttajat. (Keskinen 2009; 33, 44.)

Itä-Euroopan romanien laajamittaisempi saapuminen Suomeen on herättänyt paljon keskustelua sekä viranhaltijoiden että kansalaisten keskuudessa. Keskustelua on käyty etenkin siitä, pitäisikö kerjäämistä kontrolloida jotenkin. Maahantulon ja kerjäämisen kieltämiseksi on pohdittu lainmuutoksia ja muunlaisia pakkokeinoja, kuten kerjäämisen kriminalisointia, kerjuusakkoja, kerjäläisrekisteriä ja maasta avustamisia. Esimerkiksi Turun poliisi on ehdottanut kerjäläis- ja kaupustelusakon käyttöönottoa. (Mäkinen & Pessi 2009, 16–17.)

Kerjäävistä romaneista suurin osa on asettunut Helsinkiin. Katukerjäämisestä keskusteltiin tutkimusvuosien aikana julkisuudessa paljon myös Helsingin kaupungin sisäisenä "järjestysongelmana". Keskusteluun otti aktiivisesti kantaa esimerkiksi Helsingin silloinen kokoomuslainen kaupunginjohtaja Jussi Pajunen, joka muun muassa esitti, että kaupunkien tulisi voida ottaa käyttöön omat järjestyssäännöt, joiden avulla kerjääminen olisi mahdollista kieltää (Mäkinen & Pessi 2009, 19). Helsingin kaupungin silloisen sosiaaliviraston johtava asiantuntija Jorma Räihä sanoi haastattelussa Helsingin kaupungin oletettavan kerjäävien ihmisten määrän vähenevän, heidät häädetään majoituspaikastaan. Räihän mukaan "näin ollen myös romanien aiheuttamat haitat vähenisivät kaupungissa". (Yle 31.8.2011)

3. TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Kansallinen järjestys, toiseus, "me" ja "muut"

Mary Douglas on määritellyt liian aineeksi, joka on "väärässä paikassa". Douglasin kuuluisin teesi on, että mitään ehdotonta likaa ei ole olemassa, sillä lika ei koskaan ole absoluuttista vaan se on aina relatiivista. Likaisuutta edustavat ihmisille Douglasin mukaan sellaiset asiat, jotka ovat väärässä paikassa tai kategoriassa. Ihmiselle jäsentäminen, luokittelu ja rajanveto ovat luontaista toimintaa. Ihminen tekee asioita ymmärrettäväksi järjestelemällä ja luokittelemalla niitä, ja lika on tuon asioiden systemaattisen järjestelemisen ja luokittelun sivutuote, asia, joka ei mahdu tuohon luokitteluun. Ehdotonta likaa ole siten Douglasin ajattelussa olemassakaan. (Douglas 2000; 13–14, 47, 86.) Ajatusta voi konkretisoida seuraavasti: ruoka on ruokaa lautasella, mutta sama ruoka muuttuu liaksi lipsahtaessaan haarukalta pädälle, vaikka sen aineellisessa koostumuksessa ei ole tapahtunut mitään muutosta. Saman luokittelun mukaisesti puhtauteen ja siisteyteen ei myöskään kuulu pitää asioita niille kuulumattomissa paikoissa, esimerkiksi ulkokenkiä keittiön pöydällä. Suhtautumistamme asioihin määrittelee siis se, ovatko ne niille "kuuluvassa paikassa".

Puhtauden havainto siis katoaa, kun asia on paikassa, johon se ei kuulu. Douglasin mukaan

"[i]hmiselle on tunnusomaista käsitellä eri asioita koskevaa informaatiota paitsi suhteessa ominaisuuksiin, joita niistä on erotettavissa myös tilaan, jossa ominaisuudet ovat ns. luonnollisia. 'Luonnottomissa' yhteyksissä ne muuttuvat epäjärjestyksi ja kaaosta synnyttäväksi anomaliaksi, joihin liittyy marginaalisuuden ominaisuuksia, likaisuutta, tahrautumista, kielteisiä tunteita kuten inhoa, pelkoa ja vastenmielisyyttä." (Douglas 2000, 13.)

Ihminen siis luonnostaan jäsentää, luokittelee ja vetää rajoja. Luokitteluihin sopimatonta asiaa Douglas kutsuu *anomaliaksi*. Douglasin mukaan anomalia on "elementti, joka ei sovi annettuun

joukkoon tai sarjaan". "Kun luokittelemme jonkin varmaksi poikkeamaksi, täsmentyvät sen joukon rajat, johon se ei kuulu". Yhteiskuntaakin jäsennetään ja määritellään ulkoisten rajojen kautta. (Douglas 2000; 88–89, 182.)

“Vieraus, poikkeavuus, eroavuus, muukalaisuus ja vastakohtaisuus. Mahdollisten synonyymien luetteleminen ei käy koskaan aivan täydestä määritelmästä mutta osoittaa kuitenkin oikean suunnan. Tutkimuskielessä toiseuden käsitteen avulla jäsennetään suhdetta tutun ja vieraan, normin ja poikkeuksen välillä. Sen avulla voi siis kuvata valtasuhdetta, jossa joku tai jokin ymmärretään paitsi erilaiseksi myös toista alemmaksi ja jonka seurauksena on arvottava hierarkia.” (Löytty 2005, 162.)

Ihminen pyrkii hahmottamaan ympäristöään erojen kautta. Luokittelu kytkeytyy myös identiteettiin: Puolalaisyyntyisen sosiologi Zygmunt Baumanin mukaan “vastakkainasettelu on yksilölle keino jäsentää itsensä ja muut maailmankartalle” (Bauman 1999, 54).

Liisa Malkin mukaan nykymaailmaa luonnehtii *kansallisen järjestyksen* logiikka, *national order of things*: maailman ajatellaan jakautuvan kansoihin, joilla on kaikilla oma erityinen kulttuurinsa ja oma maantieteellinen paikkansa. Malkin teesin mukaan ihmisten ja kansojen nähdään kuuluvan ikään kuin “luonnostaan” tiettyyn paikkaan maapallolla ja kuinka esimerkiksi pakolaisuus nähdään tämän järjestyksen rikkoutumiseksi. (Malkki 1995, 4–8; Huttunen 2005, 136; Ruuska 2005, 199.)

Eroavaisuudet tutun ja vieraan välillä eivät Olli Löytyn mukaan määriyty neutraalisti tai tasa-arvoisesti, vaan esimerkiksi maahanmuuttajasta tai hänen kulttuuristaan tehdään vertauskohtaansa vähempiarvoinen, *toinen*. ”Maahanmuuttajien elämää, kulttuuria ja olosuhteita kuvattaessa huomio kiinnittyy helposti kaikkeen siihen, mikä eroaa tyypillisenä pidetystä suomalaisuudesta. Vierasta arvioitaessa esille nousevat pikemminkin poikkeavat kuin “tavalliset” piirteet tai ominaisuudet, pikemminkin erot tai yhdistävät asiat. Tyypillistä toiseutta tuottaville eroille on Löytyn mukaan myös se, että yhden eron, kuten esimerkiksi ihonvärin, tunnistaminen aktivoi koko joukon muitakin eroja, jotka esiintyvät usein tuohon eroon liitettyinä stereotyyppisinä käsityksinä”. (Löytty 2005, 162.)

Mikko Lehtonen puhuu maahanmuuttajien luokittelusta toivottuihin ja ei-toivottuihin sekä muukalaisuudesta kansallisen järjestyksen kontekstissa. Hänen mukaansa maahanmuuttajista tulee muukalaisia vasta heidän kohdatessaan ne kansalliset luokittelujärjestelmät, jotka ilmoittavat heidän olevan väärässä paikassa. Niinpä *muukalaisuuden salaisuutta* ei Lehtosen mukaan tule etsiä maahanmuuttajista, ”vaan niistä kotoisista luokitteluista, jotka erottelevat tänne tulijat vuohiin ja lampaisiin” (Lehtonen 2005, 110). Maahanmuuttajat ovat muukalaisia ja toisia suhteessa siihen, millaisten asioiden katsotaan yleensä kuuluvan ”suomalaisuuteen”. Luokittelusta meihin ja muihin Lehtonen antaa esimerkiksi Jussi Halla-ahon Scripta-blogin (emt., 111). ”Me on heille lähtökohta, annettu normi. Se tarjoaa ne perusteet, joiden avulla maailma asetetaan järjestykseen ja joiden

vaiheille kasautuu voimakkaita myönteisiä ja kielteisiä tunteita". Muukalaiskammoisiksi (*ksenofobi*) kutsutaan niitä, joiden mukaan ulkomaalaiset ovat luokittelijan omaan kotimaahan tullessaan väärässä paikassa.

Myös Karina Horstin mukaan "etnisen vähemmistön, maahanmuuttajan, pakolaisen tai turvapaikanhakijan määrittely tapahtuu suhteessa johonkin järjestykseen." Asioiden tunnistaminen ja määrittäminen on aina kontekstisidonnaista. Hänkin painottaa, että "Douglasin mukaan liika tunnistetaan liaksi - järjestyksestä poikkeavaksi anomaliaksi - nimenomaan kontekstissa." Jotta jokin tunnistetaan ja määritellään poikkeavuudeksi, on oltava olemassa tunnistettu järjestys, johon tämä poikkeavuus voidaan suhteuttaa. Sosiaalista järjestystä tuotetaan jatkuvasti, eikä se ole koskaan valmis. Luokitellessaan itsensä suomalaisiksi ja muut toisiin kansallisuuksiin kuuluviksi ihminen rakentaa järjestystä. Tässä viitekehityksessä eri kansakunnat tuntuvat luonnollisilta. Karina Horstin mukaan turvapaikanhakijassa ja maahanmuuttajassa puhtaan konstruoituina hahmona on havaittavissa sellaisia piirteitä, jotka sopivat Douglasin anomalian käsitteeseen. "Luokat ovat poikkeamia kansallisesta järjestyksestä: ei-kansalainen, ei-tervetulleeksi toivotettu, ei-suomalainen. Tunnistettu suomalaisuudesta ulkopuolisiksi." (Horsti 2005, 34–38.)

Ihmisten arvottavista hierarkioista on tehty myös paljon käytännön tutkimusta. Magdalena Jaakkola on tutkinut suomalaisten suhtautumista maahanmuuttoon ja eri maahanmuuttajaryhmiin. Hänen tutkimuksistaan voi havaita, että eri etnisiin ryhmiin suhtauduttiin selvästi eri tavalla. Myönteisimmin suomalaiset suhtautuivat kulttuurisesti läheisimmistä, korkean elintason maista tuleviin maahanmuuttajiin. Suhtautuminen on puolestaan varauksellisempaa Suomea köyhemmistä maista tuleviin, ulkonäöltään ja kulttuuriltaan tyypillisistä suomalaisista erottuviin maahanmuuttajiin. (Jaakkola 2005, 69–86.)

Kerjäävät romanit ovat monessa mielessä anomalia sekä suomalaisen tilan käytön järjestyksessä että suomalaisessa pakolaisuuden järjestyksessä. He erottuvat myös olemalla etnisesti sekä valtaväestöön että Suomen romaniväestöön nähden erilaisia (Puumalainen 2009, 133). Suomalaiseen katukuvaan ei myöskään kuulu kaduilla kerjääminen, joten romanien tapa olla kaupunkitilassa haastaa sitä, millaista olemme tottuneet näkemään julkisessa tilassa toimimisen olevan. Jopa muista pakolaisryhmistä romanit eroavat, sillä he ovat EU-alueelta tulevia turvapaikanhakijoita, eivätkä muutenkaan noudata totuttua turvapaikanhakemisen kaavaa, esimerkiksi muuta maahan tultuaan asumaan vastaanottokeskuksiin. Myös Mikko Lehtonen rinnastaa kerjäävät romanit Douglasin anomaliaan Helsingin Sanomien HS-raadissa todetessaan heidän olevan "arka paikka suomalaisille": "*Silkalla olemassaolollaan he asettavat kyseenalaiseksi sekä luterilaisen työmoraalin että pohjoismaisen*

hyvinvointivaltion periaatteet, siis sekä oikeiston että vasemmiston perinteisesti hellimät arvot." (HS 18.4.2008).

3.2 Pelon kulttuurista kontrolliyhteiskuntaan

Hille Koskela puhuu Ulrich Beckin tunnetuksi tekemään käsitteeseen viitaten riskiyhteiskunnan sijaan *pelon kulttuurista*. Koskela pitää merkittävintä eroa riskiyhteiskunnan ja pelon kulttuurin välillä sitä, että riskiyhteiskunnassa uhkakuvat mielletään lähinnä etäisiksi ja irti jokapäiväisestä elämästä oleviksi, kuten esimerkiksi ympäristökatastrofeiksi. Riskit ovat hallitsemattomia ja tulevat ulkopuolelta. Pelon kulttuurissa taas läheltä ja arkielämästä nousevat riskit ovat syrjäyttäneet kaukaiset ja etäiset uhat. (Koskela 2009, 29–30.) *Lähiriskit* liittyvät yksilöiden jokapäiväiseen arkeen ja niiden toteutumiseen voi vaikuttaa itse, esimerkiksi välttämällä puiston läpi kulkevaa reittiä pimeään aikaan. Koskelan mukaan pelon kulttuurissa uhka on usein myös henkilöityä, ja kun uhaksi nousee toinen ihminen tai ihmisryhmä, pelko politisoituu (Koskela 2009, 29–30).

Zygmunt Bauman toteaa, että nykylasten aikuisilta kuulemastaan "*älä puhu vieraiden kanssa*" -varoituksesta on tullut eräänlainen normaaliuden ohjenuora (Bauman 2002, 134). Tällaisessa yhteiskunnassa ihmiset sitoutuvat ensisijaisesti itsensä ja perheensä turvallisuudesta huolehtimiseen. Tällöin he Koskelan mukaan usein myös suhtautuvat myönteisemmin kontrolliin. (Koskela 2009, 30). Peter Miller ja Nikolas Rose puolestaan käyttävät tutkimuksessaan termiä "*ongelmallistuminen*" sellaisesta kehityskulusta, jossa eri toimijat kuten poliitikot, asiantuntijat tai tiedotusvälineet pyrkivät näyttämään joitakin asioita tai tilanteita ongelmallisena. Ongelmat pyritään kehystämään tavalla, joka jättää mahdollisimman vähän tilaa vaihtoehtoisille näkemyksille tai ratkaisuehdotuksille. (Miller & Rose 2010, 26–27.) Jukka Könösen ja Markus Himasen mukaan pelko tuottaa oikeutuksen hallinnan lisäämiseen. (Himänen & Könönen 2010, 8, 92).

Julkisessa tilassa käyttäytymisen reunaehtona on lainsäädäntö. Järjestyslaki säätelee ihmisten käyttäytymistä julkisessa tilassa ja siinä säädetään järjestysrikkomuksesta. (Sisäministeriö 2008a, 32.) Ennen lain voimaantuloa vuonna 2003 yksittäisillä kunnilla oli kuntalakiin perustuen mahdollisuus omiin järjestyssääntömääräyksiinsä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden edistämiseksi. Voimaan astuessaan järjestyslaki korvasi kuntien omat järjestyssäännöt.

Järjestyslain kolmannessa pykälässä on kielletty "yleisen järjestyksen häiritseminen ja turvallisuuden vaarantaminen yleisellä paikalla metelöimällä ja muulla vastaavalla tavalla, toistuvilla uhkaavilla eleillä, hyökkäävillä liikkeillä, suullisesti esitetyillä uhkailuilla ja muulla vastaavalla, pelkoa herättävällä uhkaavalla käyttäytymisellä, ampumalla, heittämällä esineitä tai muulla vastaavalla

tavalla”. *Rikottujen ikkunoiden teoriaa* myötäillen myös “Spraymaalien ja muiden toisen omaisuuden töhrimiseen hyvin soveltuvien maalien tai muiden aineiden hallussapito yleisellä paikalla ilman hyväksyttävää syytä on kielletty.” (Järjestyslaki 2003, 13 §). Se, että järjestyslaissa on kielletty käyttäytyminen ”pelkoa herättävällä tavalla”, on Koskelan mukaan saanut vaikutteita Iso-Britannian lainsäädännöstä, jossa esimerkiksi *Anti-Social Behaviour Orderilla* on kriminalisoitu ”epäsosiaalinen käyttäytyminen” sen kummemmin täsmentämättä, mitä epäsosiaalisella tässä kontekstissa tarkoitetaan. (Koskela 2009, 250.)

Sisäministeriön kerjäämisen kieltämistä esittäneen lakiesityksen valmistellut työryhmä korostaa turvattomuuden olevan tunne ja kokemus. Kerjäämisen todellisista vaikutuksista turvallisuuteen raportissa ei juurikaan ole mainintoja. Sisäministeriön työryhmän loppuraportin mukaan esimerkiksi ”kerjääminen aiheuttaa yleisössä turvattomuuden tunnetta ja siten se on omiaan häiritsemään yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Kerjäämisen aiheuttamat häiriöt ovat lisääntyneet ja tulleet häiritsevimmiksi. Kansalaiset ovat kokeneet kerjäämisen vaikuttavan heidän turvallisuuteensa.” Sitä, millä tavalla kerjäämisen on koettu turvallisuuteen vaikuttavan, ei ole raportissa avattu. Rikottujen ikkunoiden teoriaa mukaillen työryhmä painottaa, että ”turvallisuuteen vaikuttaa myös yleinen järjestys. Esimerkiksi rikottu tai sotkettu ympäristö saa ihmiset pelkäämään. Kerjääminen ja siihen liittyvät ilmiöt vaikuttavat yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen.” (Sisäministeriö 2010, 36.)

Julkisen tilan käytöstä on sekä kirjoitettuja että kirjoittamattomia käyttäytymissäantöjä. Koskelan mukaan turvallisuuden ja turvattomuuden politisoitumisesta on seurannut se, että julkisessa tilassa käyttäytymistä säätelevistä kirjoittamattomista säännöistä on alettu yhä enemmän muokata kirjoitettuja (Koskela 2009; 45, 242). Kirjoittamattomien sääntöjen aukikirjoittaminen laeiksi näkyy esimerkiksi kerjäämisen kieltoa selvittäneen Sisäministeriön työryhmän loppuraportissa, missä esitettiin muutettavaksi järjestyslain kolmannen pykälän ensimmäisen momentin toista kohtaa seuraavasti:

*”Yleisen järjestyksen häiritseminen tai turvallisuuden vaarantaminen yleisellä paikalla on kielletty toistuvilla uhkaavilla eleillä, hyökkäävillä liikkeillä, suullisesti esitetyillä uhkailuilla, **tarttumalla kiinni, estämällä liikkumisen**, ja muulla vastaavalla, pelkoa herättävällä uhkaavalla käyttäytymisellä”* [lihavointi esitettyä lisäystä] (Sisäministeriö 2010, 36).

Kiinni tarttuminen ja liikkumisen estäminen ovat varmasti aiemmin olleet kaupunkitilan käyttäjien mielestä kirjoittamattomiin sääntöihin kuuluvaa ei-toivottua käyttäytymistä, mutta kerjäämisen lisääntyneitä kirjoittamattomista säännöistä on pyritty tekemään lakiin kirjoitettuja.

Jukka Törrösen mukaan kontrolliyhteiskunnan ajatusmaailman sisäistäneen henkilön mielestä esimerkiksi häiriökäyttäytyminen ei ole seurausta rakenteellisista ongelmista, vaan kontrollin puutteesta (Törrönen 2004). Kieltojen ja sääntöjen laadinta on Koskelan mukaan Suomessa ”maan tapa” reagoida epävarmuuteen ja epäjärjestykseen. Suomalaisille on hänen mukaansa myös ominaista eräänlainen perustavanlaatuinen nöyryys suhteessa instututioihin; valtaosa ihmisistä noudattaa sääntöjä mukisematta. Lisäksi näillä virallisilla, kirjoitetuilla säännöillä pyritään usein etukäteen estämään ratkaisemaan konfliktit keskustelun sijaan. Säännöt, kiellot ja määräykset ovatkin Koskelan mukaan hiljalleen vakiintuneet luontevaksi osaksi suomalaista arkea. (Koskela 2009, 237–238.)

Koskelan mukaan urbaanin turvallisuuspolitiikan käytännön toteuttamisessa sovelletaan monista eri lähtökohdista tulevia, osittain keskenään ristiriitaisia teorioita. Tiukkaa suhtautumista pieniinkin rikkomuksiin painottavaa *nollatoleranssia* on näkynyt Suomessa muun muassa Helsingin kaupungin vuonna 1998 alkaneessa Stop töhryille -kampanjassa, jossa otettiin jyrkän kielteinen linja kaikkiin graffiteihin ja töhryihin. Nollatoleranssiin liitetään ajatus varhaisesta puuttumisesta pienempiinkin rikkeisiin tai poikkeuksiin, sillä sen uskotaan olevan keino ehkäistä rikoksia. Toinen nollatoleranssiin liitetty näkemys on *rikottujen ikkunoiden teoria*, jonka mukaan epävarmuutta ja epäjärjestystä aiheuttavat ”rappion merkit” lisäävät sekä rikollisuuden pelkoa että vakavien rikosten riskejä. Pienimmätkin epäjärjestyksen merkit tulisi korjata mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, etteivät vahingot eskaloitu. (Koskela 2009, 229–231.)

3.3 Pelko ja luokittelu: vaaralliset toiset

Turvallisuusprojekti on Hille Koskelan (2009, 17–21) mukaan usein myös voimakkaiden ryhmien oman tilan puolustamista. Oman tilan puolustaminen tapahtuu usein vähemmän voimakkaiden ryhmien kustannuksella. Esimerkiksi alaikäiset nuoret, jotka eivät voi Suomen vaaleissa äänestää itselleen puolestapuhujia, syrjäytetään helposti kaupunkitilasta potentiaalisina huligaaneina. On myös vaikea kuvitella esimerkiksi päihteidenkäyttäjien mobilisoitumista, kun heitä häädetään ostoskeskuksista pois.

Soveltaen Douglasin ajattelua Koskela sanoo, että esimerkiksi alakulttuurien voidaan ajatella putoavan luokittelujen ulkopuolelle ja olevan epäpuhtaita anomalioita. Kun anomaliat herättävät ahdistusta, ne voidaan luokitella vaarallisiksi. (Koskela 2009, 238.) Timo Kopomaan ja Lasse Peltosen mukaan eräs kaupunkien fyysiseen ja sosiaaliseen tiivistymiseen liittyvä haaste on se, etteivät ihmiset halua lähiympäristöönsä erilaisuutta, esimerkiksi syrjäytyneiksi leimattuja ihmisiä.

Myös seksuaalisia vähemmistöjä ja maahanmuuttajia saatetaan vieroksua (Kopomaa & Peltonen 2008, 12).

Turvallistaminen johtaa Hille Koskelan mukaan *turvallisuuden paradokseihin*: toiseuttamiseen, moralismiin, ennakkoluuloihin erilaisia ihmisryhmiä kohtaan sekä *pelon arkkitehtuuriin* (Koskela 2009, 69). Turvallisuuskeskusteluissa onkin usein kyse myös siitä, kenellä on oikeus kaupunkitilaan. Tilallisia rajanvetoja ja eristäytymistä perustellaan yhä useammin turvallisuudella (Koskela 2009, 40). Kaupunkien kirjoitetut ja kirjoittamattomat säännöt ovat Koskelan mukaan paitsi sääntöjä myös rajanvetoja: "sisäpuolisuuden ja ulkopuolisuuden määrittelyä". Pelon seurauksia onkin erottelujen tekemisen välttämättömyys. "Normatiivisia ja moraalisia erotteluja tekemällä tuotettu 'poikkeavuus' muuttuu helposti itsestään selväksi: ei osata kyseenalaistaa, miksi tietynlaista käytöstä, henkilöä tai ihmisryhmää pidetään poikkeavana." Kulttuurisia järjestyksiä määrittelyjen takana ei usein havaita. (Koskela 2009, 17.)

Pelolla oikeutetaan myös ihmisten jaottelemisen potentiaalisesti turvallisiin ja vaarallisiin. Hille Koskela sanoo Helsingin Sanomien kolumnissaan, että "[k]aupunkitilassa pyrkimykset lisätä turvallisuutta näkyvät siinä, että ihmisten tai ihmisryhmien välillä tehdään nyt eroa. Kaupunkitilaa suunnitellaan kuluttavan keskiluokan ehdoilla ja vaihtoehtoiset elämäntavat syrjäytetään". Tämän *turvallistamisen* seurauksena on Koskelan mukaan se, että monille on yhä vaikeampaa ymmärtää tavallisena pidetystä poikkeavia elämäntapoja. Pelkoon liittyy ennakkoluuloja ja suvaitsemattomuutta, ja pelko kohdistuu helposti maahanmuuttajiin tai muihin marginaalisiin ryhmiin. (Koskela 2010) Hän huomauttaa, että erilaisuus tulkitaan helposti potentiaaliseksi vaarallisuudeksi. (Koskela 2009, 17–21.)

Karina Horstin mukaan turvapaikanhaku yhdistetään yhä useammin terrorismin, huumeiden, ihmissalakuljetuksen, prostituution, rahanpesun ja rikollisuuden kaltaisiin uhkiin. Horsti painottaa, että maahanmuuton julkinen käsittely on siirtynyt viime vuosikymmenten aikana *humanitaarisesta diskurssista kontrollidiskurssiin*. (Horsti 2003) Ulkomaalaista voidaan Mikko Puumalaisen mukaan kohdella eri tavalla kuin suomalaista, koska hänen voidaan ulkomaalaisuutensa perusteella ajatella muodostuvan riskiksi. Riskiä pyritään kontrolloimaan esimerkiksi rajoittamalla valinnanvapautta ulkomaalaisuuden perusteella. (Puumalainen 2009, 151)

Hille Koskela varoittaa, ettei turvallisuus ole mikään tavoiteltava, johon kannattaa pyrkiä varauksettomasti, sillä turvallistamisprojektien tahattomat seuraukset ja sivuvaikutukset eivät ole suinkaan ongelmattomia. Näitä Koskelan *pelon paradokseiksi* nimittämiä seurauksia ovat esimerkiksi

ennakkoluulojen ja vihan kulttuurin tuottaminen turvallisuuden nimissä, kun pelon kohde määritellään toiseksi, vaaralliseksi ja likaiseksi. Yksilöiden on helppo ajatella, että rikolliset ovat jollain perustavanlaatuisella tavalla erilaisia kuin "minä itse" ja näin ajattelullaan uusintaa "kunnollisen kansalaisen määritelmää". (Koskela 2009, 17–21)

Zygmunt Baumanin mukaan länsimaisia yhteiskuntia leimaa *ulossulkemisen paradigma* (Bauman 2002), jossa kurin ja järjestyksenpidon politiikan fokus on muuttunut korjaavasta ulossulkevaksi. "Ongelmatapauksien", kuten hengaavien nuorten tai päihteidenkäyttäjien toimintaa ei pyritä "korjaamaan", vaan heihin kohdistuva toimenpide on se, että heidän pääsyään kaupunkitilaan rajoitetaan esimerkiksi kauppakeskuksissa tai metroasemilla. Ulossulkevassa kontrollipolitiikassa onkin paljolti kyse myös siitä, kenellä on oikeus oleskella missäkin. Romanien lisäksi toiseuttavaa ulossulkemista kokevat myös muut ryhmät, joilla on vähän valtaa. Karkea esimerkki siitä, että romanit eivät ole ainoita, joita halutaan katukuvasta "siivota" häiritsevinä, on Tampereen silloisen kokoomuslaisen apulaispormestari Kristiina Järvelän uutiskynnyksen ylittänyt lausunto vuodelta 2012, jossa hän nimitti kadulla oleskelevia päihteidenkäyttäjää "eläviksi roskiksi". (Aamulehti 6.8.2012) Katukerjäämisestä keskustelu onkin pitkälti keskustelua siitä, minkälaisilla elämäntavoilla on oikeus kaupunkitilaan.

4. METODOLOGINEN LÄHTÖKOHTA JA TUTKIMUSAINEISTO

4.1 Diskurssianalyysi

Keskityn tutkielmassani puhetapoihin katukerjäämisestä. Tutkimusmenetelmäni on kvalitatiivinen ja sen ote diskurssianalyttinen. Karina Horstin mukaan "kansallisuus ja kansalliset kulttuurit esitetään mediassa ja erilaisissa arjen rutiineissa luonnollisina ja yhtenäisinä kategorioina, vaikka niitä tulisi tarkastella diskursseina" (Horsti 2005, 36). Diskurssianalyysi on tutkimusmetodi, jonka avulla tutkitaan sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan kielen avulla. Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen mukaan diskurssianalyysillä on *konstruktionistinen painotus*: kieli ja sen käyttö ymmärretään sosiaalisena toimintana. Diskurssianalyttisen tarkastelun kohteena on se, miten toimijat kielenkäytöllään tekevät asioita ymmärrettäviksi. Erityisesti tarkastellaan sitä, millaiset selitykset ja kuvaukset ovat eri tilanteissa ymmärrettäviä, ja millaisia seurauksia noilla selityksillä ja sanavalinnoilla kulloinkin on. Diskurssianalyysi tarkasteleekin kielen käyttöä tekemisenä ja toimintana, ja kieltä käyttävän katsotaan olevan mukana uusintamassa tai muuttamassa sitä, mistä he puhuvat ja mitä he tekevät ymmärrettäväksi. Puheet ja teot ovat siis molemmat sosiaalista toimintaa, joka voi joko ylläpitää tai muuttaa sosiaalista todellisuutta. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 10;

Suoninen 1999a, 18–20.) Mitään yhtä, jaettua todellisuutta ei ole, vaan siitä voidaan kielen avulla konstruoida useita eri versioita.

Diskurssianalyysissä nähdään, että merkitykset rakentuvat ja niitä rakennetaan tilannekohtaisesti käyttöyhteyksissään. Merkitykset ovat sidottuja sekä itse vuorovaikutustilanteeseen että laajemmin aikakautensa ”diskursiiviseen ilmastoon, laajempiin kulttuurisiin merkityksiin, merkityksellistämisen tapoihin ja kielellisiin käytäntöihin”. (Jokinen & Juhila 1999, 56.) Diskurssianalyysissä ei tarkastella sitä, onko kielen tuottamaa ja välittämää tieto itsessään ”totta” vai ei. Tarkastelun keskiössä ovat ”puhuvat ja se, mitä ne kertovat taustalla olevista sosiaalisista käytännöistä ja rakenteista”. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9–10.) Janne Seppänen määrittelee diskurssin sosiaalisesti kielenkäytön tavaksi, jolla on sääntönsä ja rakenteensa. Seppäsen mukaan ”ihminen kasvaa kieleen hiljalleen, omaksuu ja mutustelee kielen latautuneita merkityksiä ja oppii käyttämään kieltä sen sääntöjen mukaan. Myös Seppänen painottaa, että kieli ei ainoastaan heijasta todellisuutta, vaan myös rakentaa sitä. Kieli liittyy monin tavoin yhteiskunnan kulttuuriin, arvoihin ja järjestyksiin. (Seppänen 2002, 20–21) Diskurssianalyysissä ollaankin kiinnostuneita siitä, miten yhteinen sosiaalinen todellisuus rakentuu kielessä. Merkitykset rakentuvat tilannekohtaisesti - mitään yhtä totuutta ei ole eikä voikaan olla. (Jokinen & Juhila 1999, 54, 56).

Diskurssi on osin limittäinen visuaalisen järjestyksen käsitteelle, josta Janne Seppänen kirjoittaa teoksessaan *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Seppänen määrittelee visuaalisen järjestyksen ikään kuin kuvalliseksi diskursiiviseksi käytännöksi: visuaalinen järjestys ”viittaa visuaalisen todellisuuden säännönmukaisuuksiin ja niihin kytkeytyviin merkityksiin”. ”Kaupungin visuaalinen järjestys, rakentamisen taloudelliset muuttujat, liiketoiminnan yleiset periaatteet, kaavoituspolitiikka ja kaupunkikuvaa koskevat makuarvostelmat muodostavat monimutkaisen valtasuhteiden verkoston”. Juuri valta ja valtasuhteet ovat se syy, jonka vaikutuksesta ihmiset mukautuvat visuaalisiin järjestyksiin. (Seppänen 2002; 14, 33, 41–43.) Kerjääminen tapahtuu julkisessa tilassa, kadulla, ja on toimintana jotakin, mitä siellä ei tyypillisesti ole totuttu näkemään. Kerjääminen siis rikkoo suomalaiselle kaupunkitilalle totutuksi koettua visuaalista järjestystä.

Kuten tutkielmani teoreettista viitekehystä avatessa on käynyt ilmi, kansalliset järjestykset kehittyvät ja muotoutuvat sosiaalisina prosesseina. Myös pelkoa tuotetaan ja uusinnetaan kielessä sosiaalisesti puhettavoin, kielloin ja säännöin. Kuten sääntöjen kehittymisestä ja niiden muuttumisesta osaksi arkielämää huomaa, tietoa ja käsitystä ympäröivästä todellisuudesta rakennetaan jatkuvasti ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Esimerkiksi käsitys turvallisuudesta rakentuu Kari Laitisen mukaan sosiaalisissa konteksteissa ja se, mitä yhteiskunnassa pidetään uhkaavana ja mitä ei, syntyy

inhimilliseen vuorovaikutukseen perustuvissa käsitteellistämisen prosesseissa. Sillä, miten esimerkiksi uhista, peloista ja turvallisuudesta puhutaan, myös tuotetaan noita ilmiöitä todellisuutena ja puheena. Diskursiivisessa ajattelussa ymmärretään ja tunnistetaan, että todellisuus realisoituu ymmärtämisessä, jolloin ei ole olemassa esimerkiksi turvallisuutta sinänsä, vaan se rakentuu sekä yksilöllisesti että kollektiivisesti puheessa ja ymmärryksissä. (Laitinen 2003, 27–28, 37.)

Diskurssianalyysissä tarkastelun kohteena olevia kuvauksia kutsutaan usein *selonteoksi* (engl. *account*). Käsitteellä pyritään tekemään ero tutkimukseen, jossa aineistoa pidettäisiin eräänlaisena todellisuuden objektiivisena kuvauksena. Päinvastoin selonteot sekä pohjautuvat ympäröivään sosiaaliseen maailmaan että ovat osallisia sen muotoilussa, millaiseksi maailma jatkossa ymmärretään. (Suoninen 1999a, 20) Diskurssianalyysin teoreettinen koti onkin *sosiaalisessa konstruktionismissa*, jonka mukaan puhdasta, värittämätöntä todellisuutta ei voi koskaan kohdata, vaan todellisuus on aina jostakin näkökulmasta valmiiksi merkityksellistynyttä (Jokinen 1999, 39).

Siellä missä sosiaalista todellisuutta tuotetaan, on valta erottamattomasti läsnä. Valta kietoutuu kaikkeen ihmisten väliseen toimintaan, niin myös puhetapoihin. Kirsi Juhila ja Eero Suoninen huomauttavat, että kielenkäytöllä voidaan tuottaa esimerkiksi toiseutta ja alisteisia positioita. (Juhila & Suoninen 1999; 245, 247). Foucault'laisessa luennassa eräs diskurssianalyysin tehtävä on paljastaa valtasuhteita, kyseenalaistaa itsestänselvyyksiä ja tehdä vaihtoehtoisille diskursseille tilaa asettamalla näitä yleisesti ”jaettuja totuuksia” kyseenalaiseksi (Juhila 1999a, 165). Puhumisen tapojen lisäksi myös puhujan positio ja valta vaikuttavat siihen, millainen teho tämän puheella on. Henkilöt, joiden tekstejä ja puheita tutkielmassani analysoin, ovat merkittävässä yhteiskunnallisessa valta-asemassa sekä absoluuttisesti että etenkin suhteessa kerjääviin romaneihin, jotka ovat eurooppalaisittain äärimmäisessä marginaalissa.

Ristiriitaiset diskurssit ovat jatkuvassa kamppailussa hegemoniasta, ja argumentaatiota käytetään näiden hegemonisten diskurssien rakentamiseen ja purkamiseen. Selonteolla on siis mahdollisuus oikeuttaa tai vastustaa yhteiskunnallista vallankäyttöä (Jokinen 1999b, 157; Suoninen 1999a, 24). Ian Parkerin mukaan ”Diskurssianalyttikko kysyy, mitä instituutiota diskurssit vahvistavat, mitä vaientavat, ketkä diskursseista hyötyvät ja ketkä niitä ajavat” (Parker 1992; tässä Juhila 1999a, 165). Diskursseja analysoitaessa voidaan kiinnittää huomio myös siihen, mitä sanoja tai sanastoja toimijat käyttävät. Sanavalinnoilla on usein Suonisen mukaan omat konnotaationsa ja taustansa. (Suoninen 1999b, 107)

Lilie Chouliaraki ja Tijana Stolic huomauttavat, että turvapaikanhakijoista uutisoitaessa näkyvissä on usein kaksi diskurssia. Turvapaikkaa hakevat nähdään joko osana rikoksiin liittyviä uhkakuvia tai vaihtoehtoisesti passivisuutta korostavassa uhri-asemassa. (Chouliaraki & Stolic 2017, 1168-1169). Jukka Könösen mukaan myös Suomessa käyty keskustelu kerjäävistä romaneista voidaan tiivistää näihin kahteen positioon. “Joko kerjäläiset ovat osa kansainvälistä organisoitunutta rikollisuutta, jolloin he ovat uhka järjestykselle ja turvallisuudelle, tai sitten kyse on “säälittävistä uhreista”, jotka vastoin parempaa tietämystään ovat ottaneet lapsensakin mukaan kerjäämään Euroopan toreille. Ensimmäistä näkemystä edustavat poliisit, jälkimmäistä sosiaaliviranomaiset.” (Könönen 2008). Myös Pessin mukaan kerjäävistä romaneista puhutaan usein korostuneen voimakkaasti esimerkiksi hyväksikäytön uhrin, hyväksikäyttäjän, laiskuuden ja epärehellisuuden retoriikalla (Mäkinen & Pessi 2009, 238). Uhka- ja uhriperspektiivit ovat Könösen mukaan vain näennäisesti erilaiset. Molemmille on mahdotonta nähdä kerjääviä ihmisiä toimijoina, jotka pyrkivät EU:n keskeistä perusoikeutta hyödyntämällä parantamaan elämäänsä ja lastensa asemaa. Myös ratkaisu ongelmaan on sama: romanien käännäminen. (Könönen 2008). Kummassakaan puhettavassa puheen kohteella ei nähdä omaa toimijuutta. Saman huomion tekevät yksin tulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista tehtyä uutisointia analysoitaessa Anna-Kaisa Kuusisto ja Jaakko Tuominen: “Ongelmallista tämän uhridiskurssin uusintamisessa on nimenomaan toimijuuden määrittely ulkoapäin.” (Kuusisto & Tuominen 2019, 189).

Kerjääminen, ”etniset vähemmistöt” ja maahanmuutto ovat tutkimusaiheina sellaisia, josta tutkimusta tekevällä on takuuvarmasti myös oma näkemyksensä tutkimustyöhön ryhtyessä. Rosalind Gill huomauttaa, että tutkijat sitoutuvat ylipäätään aina joihinkin arvoihin, olivat arvot sitten eksplisiittisesti mukana tutkimuksessa tai eivät (Gill 1995, tässä Juhila 1999b, 208). Diskurssianalyyseissä tutkijan ja tutkimuskohteen välinen suhde nähdään luonteeltaan konstruktivisena. Arja Jokisen (1999, 40-41) mukaan objektiivisen havainnoinnin ja kuvaamisen lisäksi tutkimusta tekevä samalla osallistuu tutkimansa sosiaalisen todellisuuden luomiseen, jolloin tutkijankaan kielenkäyttöä ei voida pitää puhtaana objektiivisten tosiasioiden raportointina, vaan myös tutkijan puheeseen kuten muuhunkin puheeseen tulee suhtautua *refleksiivisesti*, jolloin oma toiminta ymmärretään sosiaalisen todellisuuden tuottamiseksi siinä missä kohde, jota tutkitaan. Juhilan sanoin diskurssianalyyttikon toiminta tuottaa uutta tekstiä, jolloin se on siis samanlaista toimintaa kuin se toiminta, jota hän itse tutkii (Juhila 1999b, 201). Diskurssianalyyseissä muistetaan korostaa, että aivan kuten muussakin tuotetussa puheessa, myös diskurssianalyyttisessä tutkimustyössä tehdyt tulkinnat ovat sosiaalisesti rakentuneita. Diskurssianalyyttisessä tulkintakehyksessä tulkinnoista vapaan, täysin objektiivisen todellisuuden kuvauksen tuottaminen ei

siten ole mahdollista. Tuotetut tutkimustulokset ovat siten aina johonkin omasta positiosta kumpuavaan kontekstiin sidottuja tulkintoja. (Jokinen 1999, 41–42, 45; Juhila & Suoninen 1999, 251.) “Diskurssianalyttinen tutkimus on siten vain yksi puheenvuoro puheenvuorojen ketjussa” (Jokinen & Juhila 1999, 85).

4.2 Aineisto

Maahanmuuttokysymysten esiintymistä suomalaisessa mediassa tutkineen Susanna Vehmaksen mukaan keskustelu kerjäämisestä on selkeästi ollut keskustelua kaupungissa ja kaupunkitilassa tapahtuvasta toiminnasta. Toisin kuin helsinkiläiset viranhaltijat, jotka vaativat romanien palauttamista kotimaihinsa, poliitikkojen mielipiteet jakautuivat tasaisesti puolustamaan ja kyseenalaistamaan väitteen siitä, että romanit tulee palauttaa ja heidän asiansa ratkaista heidän lähtömaissaan. (Vehmas 2012; 122–124) Tämän vuoksi koen hyödyllisimmäksi keskittyä yksinomaan helsinkiläisten poliitikkojen lausuntoihin. Viranomaispuhetta on käsitelty kattavasti jo muussa aiheesta tehdyssä tutkimuksessa.

Aineistona tutkielmassani käytän poliitikkojen aloitteita ja puheenvuoroja sekä välikysymystä Helsingin kaupunginvaltuustossa. Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirjat eivät löydy julkisesta internetistä, ne on saatu tekemällä tietopyyntöjä Helsingin kaupungille. Keskustelu kaupunkitilasta on eräs tutkielmani tärkeä viitekehys, ja kaupunkitila on ensisijaisesti asia, jonka käsittelyn poliittisena foorumina on kaupunginvaltuusto.

Helsingin hallintosäännön mukaan valtuutetulla on oikeus tehdä aloitteita kaupungin yhteisistä asioista. Aloite on jätettävä kaupunginvaltuuston kokouksen aikana ja siitä on tehtävä merkintä saman kokouksen pöytäkirjaan. Aloite on, sitä enempää käsittelemättä, lähetettävä kaupunginhallituksen valmisteltavaksi. Aloitteet käsitellään kaupunginvaltuuston kokouksessa.

Helsingin kaupunginvaltuustoon on jätetty kolme kerjäämistä ja romaneja käsitteleviä valtuustoaloitteita vuosien 2011 ja 2013 välillä, minkä jälkeen valtuusto ei ole suoranaisesti käsitellyt kerjäämistä. Marraskuussa 2011 kaupunginvaltuutettu Kimmo Helistö (ym., vihreät) jätti Helsingin kaupunginvaltuustolle aloitteen siitä, että kaupunki “pyrkisi järjestämään liikkuvalla väestölle sopivia leiriytymisalueita”. Aloitteen allekirjoitti 9 valtuutettua ja se käsiteltiin kaupunginvaltuuston kokouksessa 9.5.2012. Helmikuussa 2013 kaupunginvaltuutettu Belle Selene Xia (perussuomalaiset) jätti Helsingin kaupunginvaltuustoon aloitteen, jossa esitetään että “Helsingin kaupunki selvittäisi mahdollisuuden kerjäläisten asiattoman oleskelun kieltämiseksi tai että romanikerjäläiset

velvoitettaisiin hankkimaan kaupungilta lupa kerjäämiseen, jolloin heidän tietonsa jäisivät rekisteriin”. Valtuusto keskusteli tästä aloitteesta kokouksessaan 29.5.2013. Saman vuoden heinäkuussa kansanedustaja ja kaupunginvaltuutettu Lasse Männistö (ym., kokoomus) jätti kaupunginvaltuustoon aloitteen siitä, että “Helsingin kaupunki ryhtyisi aktiiviseen vuoropuheluun valtion kanssa kerjäämisongelman (*sic*) ratkaisemiseksi ja tekisi vetoituksen valtioneuvostolle kerjäämisen organisoinnin kriminalisoimisen sisällyttämiseksi järjestyslakiin”. Aloitteen allekirjoitti 32 valtuutettua ja se käsiteltiin valtuuston kokouksessa 26.2.2014.

Kaupunginvaltuustossa on käyty myös keskustelu Kimmo Helistön (vihr.) ja 17 muun kaupunginvaltuutetun tekemästä välikysymyksestä romanikerjäläisten kohtelusta Helsingissä. Välikysymyksessä todetaan muun muassa, että *“Pidämme erityisen moraalittomana, että muun muassa vanhusten, lasten ja vammaisten hätämajoittamisesta ei tässä tilanteessa lainkaan huolehdittu”* (Kansan Uutiset 21.1.2010). Helsingin hallintosäännön mukaan *“Vähintään 17 valtuutettua voi tehdä kaupunginhallitukselle välikysymyksen kaupungin hallintoa koskevasta asiasta. Välikysymys on jätettävä kirjallisena kaupungin kirjaamoon. Kaupunginhallituksen on annettava vastaus välikysymykseen viimeistään siinä valtuuston kokouksessa, joka yhden kuukauden kuluttua välikysymyksen jättämisestä ensiksi pidetään.”* Välikysymys on kunnallispolitiikassa harvoin käytetty väline joten menettelyä voi pitää poikkeuksellisenä. Tästä voidaan päätellä, että aihe on puhuttanut Helsingin poliitikkoja voimakkaasti mutta aiheesta ei ole valmisteltu päätöksiä, joita poliitikot olisivat voineet käsitellä. Valtuusto keskusteli välikysymyksestä kokouksessaan 20.1.2010. Voima-lehden valtuuston keskustelusta kirjoittaman raportin mukaan Helsingin kaupunginvaltuusto ei ollut tätä aiemmin keskustellut katukerjäämisestä (Voima 8.5.2011).

Aineistonani toimivat sekä aloitteet että niistä kaupunginvaltuustossa käyty keskustelu sekä välikysymyksen käsittelyn yhteydessä valtuustossa käyty keskustelu.

5. AINEISTON ANALYYSI

Vihreiden kaupunginvaltuutettu Kimmo Helistön välikysymystä romanien hätämajoituksesta käsiteltiin kaupunginvaltuuston kokouksessa 20.1.2010. Helistö jätti 16.11.2011 kaupunginvaltuuston kokouksessa aloitteen, jossa esitetään, että Helsingin kaupunki toimii Euroopan neuvoston rasismin ja suvaitsevaisuuden vastaisen (*sic*) komission (ECRI) yleisen poliittisen suosituksen mukaisesti ja pyrkii järjestämään liikkuvalla väestölle sopivia asumisolosuhteita.

Aloitteen allekirjoitti Helistön lisäksi 9 muuta kaupunginvaltuutettua. Aloite käsiteltiin kaupunginvaltuuston kokouksessa 9.5.2012.

Perussuomalaisten kaupunginvaltuutettu Belle Selene Xia jätti kaupunginvaltuuston kokouksessa 27.2.2013 valtuustoaloitteen, jossa ehdotetaan, että Helsingin kaupunki selvittää mahdollisuuden kerjäläisten asiattoman oleskelun kieltämiseksi tai vaihtoehtoisesti, että kerjääminen muutettaisiin Helsingissä luvanvaraiseksi toiminnaksi, ja että Helsingin kaupunki perustaisi kerjäläisrekisterin, johon lupaa hakeneiden kerjäämistä harjoittavien tiedot tallennettaisiin. Aloitteessa perustellaan ehdotusta mm. sillä, että "kerjäämiseen liittyy kaikenlaista rikollisuutta". Aloite käsiteltiin kaupunginvaltuuston kokouksessa 29.5.2013, jolloin perussuomalaisten kaupunginvaltuutettu ja kansanedustaja Jussi Halla-aho ehdotti kokoomuksen kaupunginvaltuutettu ja kansanedustaja Lasse Männistön kannattamana, että Helsinki "pyrkii edistämään lainsäädännöllisiä hankkeita kerjäämiskiellon sisällyttämiseksi järjestyslakiin. Halla-ahon esitys hävisi kaupunginvaltuuston äänestyksessä äänin 52–28, 3 tyhjää ja 2 poissa ollutta valtuutettua. Halla-ahon ehdotuksen puolesta äänestivät perussuomalaisten, kristillisdemokraattien ja suurin osa kokoomuksen kaupunginvaltuutetuista.

Kokoomuksen kaupunginvaltuutettu ja silloinen kansanedustaja Lasse Männistö jätti kaupunginvaltuuston kokouksessa 28.8.2013 aloitteen, jossa esitetään, että Helsinki "ryhtyy aktiiviseen vuoropuheluun valtion kanssa kerjäämisongelman ratkaisemiseksi ja tekee vetoituksen valtioneuvostolle kerjäämisen organisoinnin kriminalisoimisen sisällyttämiseksi järjestyslakiin". Aloitteen vaatimusta perustellaan mm. sillä, että "Suomessa ja etenkin Helsingissä tapahtuvalla kerjäämisellä on negatiivisia sivuvaikutuksia, kuten rikollisuuden ja turvattomuuden lisääntyminen". Kun aloitetta käsiteltiin kaupunginvaltuuston kokouksessa 26.2.2014, perussuomalaisten valtuutettu ja kansanedustaja Jussi Halla-aho esitti, että Helsinki ryhtyisi aktiiviseen vuoropuheluun valtion kanssa kerjäämisen kieltämisen sisällyttämiseksi järjestyslakiin. Halla-ahon ehdotus kaatui äänin 14–57, 13 tyhjää ja 1 poissa. Halla-ahon ehdotusta kannattivat perussuomalaisten ja osa kokoomuksen kaupunginvaltuutetuista. (Helsingin kaupunginvaltuusto 26.2.2014)

Aineistoa aloiteteksteistä ja aloitteiden ja välikysymyksen käsittelyn keskustelupöytäkirjoista muodostui yhteensä noin 80 sivua. Aineistoa lukiessa nousi seuraavia diskursseja:

Uhkadiskurssi A: oma kansa ensin, kerjääminen vetovoimatekijänä ja uhkana suomalaiselle veronmaksajalle:

*“Köyhyyden kieltämisestä tässä aloitteessa ja koko ongelmassa ei ole kysymys vaan siitä, tuodaanko kaikki Euroopan kerjäläiset Suomeen. **Jos halutaan ajaa meidän pohjoismainen hyvinvointijärjestelmämme alas**, niin tämä on varmasti toimiva tapa. [...] Niin paljon kuin me avaamme kukkaroa, niin varmasti löytyy tulijoita.”*

-Tom Packalén (ps), 26.2.2014

Voimakkaimmin keskusteluissa korostui uhkadiskurssi, jossa kerjäämisen salliminen katutilassa tai kerjääville ihmisille tarjottavat välttämättömät majoitus- tai terveystalot muodostavat vetovoimatekijän. Tämä vetovoimatekijä puolestaan synnyttää lisääntyneen kerjäämisen uhkan. Näitä puheenvuoroja esittivät sekä kokoomuksen että perussuomalaisen kaupunginvaltuutetut. *“On aivan selvää se, että mikäli kerjääminen on sallittua, se on eräänlainen vetotekijä. Se vetää tänne joka vuosi ja kevät erilaista ryhmittymää.”* (Juha Hakola, kok, 29.5.2013).

Tässä diskurssissa korostui myös se, että omaa kansaa on autettava ennen kuin apua ulotetaan muille: *“Oma kantani on, että oman maan kansalaisia pitää auttaa ensin”* (-Harri Lindell, ps 29.5.2013).

*“Tarjoamalla Suomessa oleville kerjäläisille säännönmukaisesti majoituksen sosiaaliviraston kautta täytyisivät nämä asuntolat aivan varmasti heti ja toisaalta tieto kiirisi verkostossa eteenpäin. **Tämä johtaisi todennäköisesti varsin nopeasti kerjäläisten määrän selvään lisääntymiseen Helsingissä.** Tähän suuntaan emme varmasti halua mennä.”*

-Männistö 20.1.2010

*“Järjestämällä romanikerjäläisille mitä hyvänsä palveluja **Helsinki houkuttelee heitä tänne ja siten pahentaa tilannetta”***

-Jussi Halla-aho (ps), 9.5.2012

Näissä puheenvuoroissa, joissa vetovoimatekijät korostuvat, vastakkain ovat kerjäämistä harjoittava romani ja suomalaisen veronmaksajan etu, jonka Suomeen saapuva kerjäämistä harjoittava ihminen asettaa uhan alle: *“Me emme pysty toimimaan koko Euroopan sosiaalitoimistona eikä terveyskeskuksena, ja se vain on niin.”* (Arja Karhuvaara kok, 29.5.2013).

Uhkadiskurssi B: Kerjääminen uhkana yleiselle järjestykselle ja turvallisuuden tunteelle sekä rikollisuuden lisääntymiselle

“Kaupunkilaisten näkökulmasta kerjääminen on jo muuttunut häiritseväksi toiminnaksi. Kerjäämiseen liittyy kaikenlaista rikollisuutta.”

-Xia 27.2.2013

Toinen keskustelua lukiessa eniten noussut diskurssi on se, jossa kerjääminen on uhka yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle ja siihen liittyy monesti erittelemätöntä ja yksilöimätöntä rikollisuutta: *“Se, että romanit ovat täällä, lisää rikollisuutta, turvattomuutta ja muita ongelmia*

Helsingissä.” (Halla-aho 9.5.2012). Usein puhuja huomioi, että turvallisuus on tunne, kuten teoriaosiossa olen avannut: *“Suomessa, ja etenkin Helsingissä, tapahtuvalla kerjäämisellä on negatiivisia sivuvaikutuksia kuten rikollisuuden ja **turvattomuuden tunteen** lisääntyminen”* (Männistö 28.8.2013).

Suurin osa tätä diskurssia käyttäneistä oli myös Perisuomalaisten ja Kokoomuksen kaupunginvaltuutettuja, mutta joukossa oli myös Sosialidemokraattien valtuutettuja. Siinä missä uhkaa veronmaksajalle korostavassa diskurssissa kaikki puhujat suhtautuivat kerjäämiseen vastustavasti, kerjäämisen kontrollointiin tai rajoittamiseen epäillen suhtautuneista poliitikoista osa korosti myös puheenvuoroissaan rikoksen uhkaa: *“Lopettaako kerjäämisen kieltäminen ne lieveilmiöt, eli puhutaan rikollisuudesta, josta me kaikki eniten varmasti olemme huolissamme.”* (Tomi Sevander, sdp 29.5.2013).

Uhkadiskurssi C. Uhka katutilalle, visuaaliselle järjestykselle ja koetulle viihtyisyydelle:

“Tämä kadunkulmilla ja yleisillä paikoilla tapahtuva kerjääminen ei kuulu Helsingin kaupunkikuvaan. Kyllä se häiritsevältä ja tunkeilevalta tuntuu.”

-Helena Kantola (ps) 29.5.2013

“Kerjäläiset eivät kuulu suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan katutilaan.”

-Packalén 26.2.2014

Kolmas korostettu uhkadiskurssi oli uhka yleiselle viihtyvyydelle ja kaupunkitilassa totutulle visuaaliselle järjestykselle. *“Kerjääminen ei ole pelkkä kosmeettinen haitta.”*, toteaa Halla-aho (29.5.2013). Tässä diskurssissa uhkien määrittely jää vajaaksi ja ylätasoiseksi: *“Kerjääminen kiistatta aiheuttaa tiettyjä ongelmia kaupunkitilassa”*, (Männistö 26.2.2014), *“Se on myös ongelma yksinkertaisesti yleisen viihtyvyyden kannalta.”* (Halla-aho 26.2.2014).

Myös tämän diskurssin tyypillisimmät käyttäjät olivat Perussuomalaisten ja kokoomuksen valtuutetut. Poikkeuksen tekee kerjäämisen kaupunkitilan totutusta visuaalisesta järjestyksestä poikkeaminen, joka nousi esiin myös muissa puheenvuoroissa: *“Tietysti kerjäläiset ovat häkellyttävä näky”*, (Astrid Thors, rkp, 29.5.2013).

Uhridiskurssi D: Kerjäämistä harjoittavat järjestäytyneen rikollisuuden uhreina

“Kerjääjiä on uhkailtu, kohdeltu väkivaltaisesti ja heidät on tarkastettu mahdollisten piilotettujen varojen takia. [...] Kerjäävien ihmisten hädänalaista asemaa käytetään hyväksi”
- Männistö 28.8.2013

Aineistosta oli löydettävissä yksi uhridiskurssi, jossa kerjäläiset nähdään itse kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden uhreina. Toisin kuin uhkadiskursseissa, tässä uhriposition suhtauduttiin kuitenkin joissakin puheenvuoroissa kriittisesti tai epäillen, kerjäävistä harjoittajien todettiin esimerkiksi olevan “ikään kuin heikossa asemassa”. Kuten Törrönen teoriaosuudessa huomauttaa, aineistosta on havaittavissa, että myös tätä uhridiskurssia käytettiin enemmän siinä poliittisessa positiossa, jossa kerjäämiselle tahdottiin kieltoja ja rajoituksia: *“Tämä on organisoitua toimintaa eikä tämä hyöty Kerry näille ikään kuin heikossa asemassa oleville kerjäämisen harjoittajille vaan sille järjestäytyneelle taustataholle”* (Männistö 29.5.2013).

Tämäkin diskurssi oli ennen kaikkea kokoomuksen valtuutettujen käytössä. Toisaalta uhridiskurssin olemassaolo tunnistettiin, joskin kriittisesti, myös siinä positiossa, jossa katukerjäämiseen suhtauduttiin sallivammin: *“Minä en ymmärrä miten näitä mahdollisia uhreja auttaisi kerjäämisen kielto”* (Silvia Modig, vas 29.5.2013).

Diskurssi E: Moraali, velvoitteet ja velvollisuudet

“Jos me valitsemme aina sen mukaan, missä asiat ovat kurjimmin ja sanotaan ettei meidän tarvitse tehdä enemmän, niin onko se se sosialidemokraattinen hyvinvointivaltio, jota meillä kaikki puolueet ovat olleet rakentamassa.”
- Tuomas Rantanen (vihr) 20.1.2010

Katukerjäämisen sallimista edustavien valtuutettujen diskursseista yleisin oli diskurssi, jossa korostetaan yhteisvastuuta, ihmisoikeuksia, kansainvälisiä ja moraalisia velvoitteita ja velvollisuuksia. Tätä argumentaatiota käyttivät sekä Vihreiden, Vasemmistoliiton että SDP:n kaupunginvaltuutetut. Tässä diskurssissa haastettiin myös uhridiskurssia, jossa ratkaisuksi kerjäämistä harjoittavien uhriposition parantamiseen esitetään kerjäämisen kieltoja tai kontrollointia: *“Kerjäämisen kriminalisointi ei paranna kenenkään ihmisoikeuksien toteutumista”* (Vesa Korkkula, vas, 29.5.2013).

“Hyvinvointivaltion mittareita on myös se, että kuinka annetaan, vaikka vähästäkin.”
- Jape Lovén (sdp) 26.2.2014

*“Sosiaaliviraston lausunnossa viitataan siihen, että asumisen järjestäminen kerjäläisille ei ole oleskelukunnan velvollisuus, mutta onko tällä tulkinnalla ohitettu myös **moraalinen velvollisuus** järjestää hätämajoitusta taivasalle jääville.”*
- Johanna Sumuvuori (vihr) 20.1.2010

G. Antirasistinen diskurssi, toiseuttamisen haastaminen

“Belle [Selene Xia, ps] leimaa yksilön toiminnan koko etnistä taustaperää olevan väestön olemukselliseksi piirteeksi.”

- Korkkula 29.5.2013

“Me emme voi tehdä etnisiin perusteisiin turvallisuuskysymystä jonkun etnisen ryhmän kerjäläisistä.”

- Rantanen 20.1.2010

Muutamassa puheenvuorossa oli havaittavissa uhkapuheen vastadiskurssi, jossa haastettiin kerjäämistä harjoittavista puhumista yhtenä yhtenäisenä ryhmänä, johon voisi etnisyyden perusteella soveltaa kieltoja tai kontrollia. Näitä puheenvuoroja pitivät Vasemmistoliiton ja Vihreiden kaupunginvaltuutetut.

H. Toiseuttamisen haastaminen, kerjäämistä harjoittavien oma toimijuus

“Minä en tiedä, onko täällä kukaan viitsinyt mennä keskustelemaan itse [kerjäämistä harjoittavien] ihmisten kanssa.”

-Päivi Storgård (rkp) 26.2.2014

Toiseuttamista haastettiin muutamassa puheenvuorossa myös korostamalla kerjäämistä harjoittavien omaa toimijuutta. Näissä puheenvuoroissa haastettiin muita puhujia siitä, että he eivät olleet vaivautuneet kysymään kerjäämistä harjoittavien omaa mielipidettä tai syitä kerjäämiselle vaan esittivät heidät toiseuttavasti uhkina tai uhreina. Puheenvuoroissa esitettiin myös, että uhkan tai uhrin sijaan kerjuulle lähtö voi olla Itä-Euroopan romanille myös rationaalinen, omaa elämää edes jonkin verran parantava valinta.

“Helsingin kaduilla kerjääminen on parannus heidän tilanteeseensa esimerkiksi kotikylien oloihin verrattuna. Yksi romani kertoi minulle, että romani ei voi mennä edes kahvilaan ilman, että soitetaan saman tien poliisit. Siinä missä romaniperhe syö kerran ollessaan Romaniassa, niin vaikka kaupunki tekisi mitä, silti täällä he syövät kolme kertaa. Joten olot ovat aina paremmat.”

-Emma Kari (vihr) 20.1.2010

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmassani olen tarkastellut sitä, millaisia uhkiin ja uhreihin perustuvia diskursseja valtuustopuolueiden ja valtuutettujen puheenvuoroissa on löydettävissä katukerjäämisestä keskusteltaessa. Aineiston perusteella Helsingin puolueista on erotettavissa kaksi erilaista positiota. Kerjäämisen rajoittamista ajaneet puolueet ja valtuutetut korostivat ensisijaisesti kerjäämisen aiheuttamia uhkia, toissijaisesti kerjäämisen harjoittajien mahdollista omaa uhriasemaa. Kerjäämiseen sallivammin suhtautuneiden puolueiden argumentaatio ei ollut asetettavissa tälle dikotomiselle janalle vaan sen diskurssit korostivat moraalialia, ihmisoikeuksia ja vastuuta. Selkeästi kontrollia ja rajoituksia ajavat puolueet olivat Kokoomus ja Perussuomalaiset, sallivat puolueet Vihreät ja Vasemmistoliitto. SDP:stä rooli keskustelussa oli ambivalentti: puheenvuorot olivat vähäisempiä ja niissä esiintyi sekä kontrolloivia että sallivia argumentteja. Muut puolueet profiloituivat keskustelussa vain satunnaisilla puheenvuoroilla, johtuen myös siitä, että niiden valtuustoryhmien koko on suurimpia puolueita huomattavasti pienempi.

Tutkielmani teoreettisessa viitekehyksessä esitin, että vastakkainasettelu on yksilölle keino jäsentää itsensä ja muut maailmankartalle. Analyysissa kadulla kerjäävät romanit tulevat määritelleeksi poliitikkojen puheissa suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan sen kautta, että he eivät kuulu siihen. Suuri osa poliitikoista riippumatta puolueesta tai siitä, mitä mieltä he olivat kerjäämisestä, allekirjoittivat puheenvuoroissaan teesin, että suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan voi määritellä niin, että siihen ei kuulu kadulla kerjääminen. Näin romanit tulivat myös määritellyiksi toisiksi suhteessa suomalaiseen hyvinvointiyhteiskuntaan ja samalla suomalaisuuteen.

Teoriaosuudessa esitin Hille Koskelan teesin, jossa hän painottaa, että vaikka pelko se on ”vain” tunne, se saa aikaan konkreettisia asioita. Koskelan mukaan pelko vaikuttaa sekä siihen, miten he kohtaavat ja kohtelevat toisiaan. Moni puhuja allekirjoittikin sen, että kadulla kerjääminen herättää kohtaajassaan tunteen, jonka vuoksi sitä pitäisi kontrolloida ja rajoittaa.

Hille Koskelan mukaan ”kaupunkien kirjoitetut ja kirjoittamattomat säännöt ovat paitsi sääntöjä myös rajanvetoja: ”sisäpuolisuuden ja ulkopuolisuuden määrittelyä.” Kadulla kerjääminen haastaa suomalaisen kaupunkitilan totuttuja, kirjoittamattomia sääntöjä. Analyysissäni oli nähtävissä se, että kerjäämistä harjoittavat nähtiin selvästi yleistä järjestystä uhkaavina muukalaisina. Keskusteluissa haastettiin useamman kerran se, että romaneilla olisi oikeus kaupunkitilaan, kuten uhkiin ja

turvallisuuteen liittyviin debatteihin teoreettisen viitekehysten mukaisesti kuuluu. Keskustelussa pyrittiin toteuttamaan myös Baumanin ulossulkemisen paradigmaa. Kerjäämistä harjoittavien "ongelmaa", eli köyhyyttä ja marginaalista asemaa pyrittiin "korjaamaan" kontrolloimalla sitä, millä tavalla he voivat toimia kaupunkitilassa, jos voivat.

Teoreettisen viitekehysten mukaisesti pääsääntöisesti uhka- ja uhridiskursseja käyttivät kieltoja ja kontrollia katukerjäämiseen ajaneet poliitikot. Romanien oma ääni, valinnat ja toimijuus näkyi edes etäisesti vain muutamassa yksittäisessä puheenvuorossa.

2000- ja 2010-lukujen jälkeen vilkas julkinen keskustelu katukerjäämisestä on tyrehtynyt. Kerjäävien ihmisten määrä on vähentynyt ja romanit ovat vakiintunut näky Suomen vilkkaimpien katujen kulmilla. Osa romaneista on myy nykyisin Iso Numero -lehteä. Kerjäämisen kieltämisen jälkeen romanisiirtolaisia koskettava on siirtynyt poliittiseksi debatiksi paperittomille henkilöille tarjottavista terveyspalveluista, jossa näkyvät pitkälti samat puolueiden väliset erot kuin keskustelussa kerjäämisen kontrolloinnissa.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Valtuustoaloitteet ja keskustelu Helsingin kaupunginvaltuuston kokouksissa:

Helsingin kaupunginvaltuuston kokouksen keskustelupöytäkirja 20.1.2010

Helistö, Kimmo (ym.) (2011): *Valtuustoaloite liikkuvan väestön asumisolosuhteiden parantamisesta*. Valtuustoaloite Helsingin kaupunginvaltuustolle.

Saatavissa: <https://dev.hel.fi/paatokset/asia/hel-2011-008252/>
(viitattu 2.5.2024)

Helsingin kaupunginvaltuuston kokouksen keskustelupöytäkirja 9.5.2012

Xia, Belle Selene (2013): *Kerjäläisten ongelma ja rikollisuus*. Valtuustoaloite Helsingin kaupunginvaltuustolle.

Saatavissa: <https://dev.hel.fi/paatokset/asia/hel-2013-003025>
(viitattu 2.5.2024)

Helsingin kaupunginvaltuuston kokouksen keskustelupöytäkirja 29.5.2013.

Männistö, Lasse (ym.) (2013): *Valtuustoaloite: Kerjäämisen organisoinnin kriminalisointi*. Valtuustoaloite Helsingin kaupunginvaltuustolle.

Saatavissa: <https://dev.hel.fi/paatokset/asia/hel-2013-011230>
(viitattu 2.5.2024)

Helsingin kaupunginvaltuuston kokouksen keskustelupöytäkirja 26.2.2014

Aineisto:

Alasuutari, Pertti (1999): *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Bauman, Zygmunt (2002): *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.

Bauman, Zygmunt (1999): *In Search of Politics*. Cambridge: Polity.

Berger, Peter L. & Thomas Luckman (1994): *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Chouliaraki, Lilie, & Stolic, Tijana (2017): *Rethinking media responsibility in the refugee 'crisis': a visual typology of European news*. *Media, Culture & Society*, 39(8), 1162-1177.
<https://doi.org/10.1177/0163443717726163>. Viitattu 26.1.2024

Douglas, Mary (2000): *Puhtaus ja vaara. Rituaalisten rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino.

Helsingin Diakonissalaitos (2010): *Rom po drom -projektin loppuraportti*.

Helsingin kaupunki (2011): *Linjauksia kerjäläisongelman käsittelemiseksi Helsingissä*. Työryhmän raportti.

Helsinki ei lopetakaan kerjäläisten hätämajoitusta. Kansan Uutiset 20.1.2010. Luettavissa: <https://www.ku.fi/artikkeli/2111294-helsinki-ei-lopetakaan-kerjalaisten-hatamajoitusta> (viitattu 24.1.2024)

Helsinki hakee hädöstä helpotusta romaniongelmalle. (Yle 31.8.2011) (Viitattu 16.10.2011)

Himanan, Markus & Jukka Könönen (2010): *Maahanmuuttopoliittinen sanasto*. Helsinki: Like.

Horsti, Karina (2009): *Kyllä Suomeen yksi nainen mahtuu! Turvapaikanhakijat uhreina ja uhkina suomalaisessa julkisuudessa*. Teoksessa Keskinen, Suvi; Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) (2009): *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino.

Horsti, Karina (2005): *Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa*. Tampere: Tampere University Press.

Horsti, Karina (2003): *Turvapaikkapolitiikan muuttuvat ulottuvuudet Euroopassa*. Kosmopolis 33(4), 7-26.

HS-raati: Almu ei päästä kerjäläistä köyhyydestä. Helsingin Sanomat 18.4.2008. Luettavissa: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004563142.html> (viitattu 11.2.2010)

Huttunen, Laura: *Etnisyys. Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä*. Teoksessa Huttunen, Laura, Löytty, Olli & Rastas, Anna (toim.) (2005): *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.

Huttunen, Laura, Löytty, Olli & Rastas, Anna (toim.) (2005): *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.

Hänninen Sakari & Jouko Karjalainen (toim.) (1997): *Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta*. Tampere: Gaudeamus.

"Ihmisroskista" tuli kesän kuuma puheenaihe. Aamulehden blogi 6.8.2012. (Viitattu 31.12.2014) <http://aamulehti.flockler.com/topic/media/ihmisroskista-tuli-kesan-kuuma-puheenaihe>

Irtolaislaki 17.1.1936/57 (Kumottu 1986)

Jaakkola, Magdalena (2005): *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987 - 2003*. Helsinki: Työministeriö.

Jokinen, Arja; Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1993): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja (1999): *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa Jokinen, Arja; Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1999): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (1999): *Diskurssianalyysin tutkimuksen kartta*. Teoksessa Jokinen, Arja; Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1999): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja; Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1999): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Järjestyslaki 27.6.2003/612

Kerjäläisongelman käsittelemiseksi Helsingissä asetetun työryhmän lakkauttaminen. Helsingin kaupunginjohtajan päätös 7.6.2016. Luettavissa: <https://dev.hel.fi/paatokset/asia/hel-2014-004614/> (viitattu 28.4.2024)

Keskinen, Suvi (2009): *Pelkkiä ongelmia? Maahanmuutto poliittisen keskustelun kohteena*. Teoksessa Keskinen, Suvi; Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) (2009): *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino.

Keskinen, Suvi; Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) (2009): *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino.

Koskela, Hille (2009): *Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Helsinki: Gaudeamus.

Koskela, Hille: *Pelon talous heikentää kaupunkikulttuuria*. Helsingin Sanomat 2.8.2010.

Kopomaa, Timo; Lasse Peltonen & Tapio Litmanen (toim.) (2008): *Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta*. Helsinki: Gaudeamus.

Kuusisto, Anna-Kaisa & Tuominen, Jaakko (2019): *Epäilyä ja myötätuntoa: Yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Ylen verkkouutisissa 2014–2016*. Media & Viestintä, 42(3). Viitattu 26.1.2024

Könönen, Jukka (2008): *Itä-Euroopan romanit ja vapaan liikkumisen pelisäännöt. Eli mitä voimme oppia EU-kansalaisuudesta Astrid Thorsilta*. Verkkolehti Megafoni. Viitattu 12.4.2011.

Laitinen, Kari (2003): *Turvallinen hyvinvointi?* Teoksessa Ranta-Tykkö, Satu & Arja Ropo (toim.) (2003): *Turvallista hyvinvointia*. Tampere: TAJU.

Lehtonen, Mikko (2005): *Olen suomalainen (Io sono finlandese)*. Teoksessa Keskinen, Suvi; Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) (2009): *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino.

Löytty, Olli (2005): *Toiseus. Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa*. Teoksessa Huttunen, Laura, Löytty, Olli & Rastas, Anna (toim.) (2005): *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.

Malkki, Liisa H. (1995): *Purity and Exile. Violence, Memory and National Cosmology among Hutu Refugees in Tanzania*. Chicago: The University of Chicago Press.

Markkanen, Ari; Puurunen, Heini & Saarinen, Aino (toim.) (2012): *Huomio! Romaneja tiellä*. Helsinki: Like.

Martikainen, Tuomas (2010): *Suomi Remix*. Helsinki: Like.

Mikkola, Anne (2009): *Auttamisen haasteita köyhyyden ja diskriminaation keskellä*. Teoksessa Mäkinen, Virpi & Anne Birgitta Pessi (toim.) (2009): *Kerjääminen eilen ja tänään*. Tampere: Vastapaino.

Miller, Peter ja Rose, Nikolas (1997) *Köyhiä ohjelmoimassa: Köyhyyslaskelma ja asiantuntijatieto*. Teoksessa Hänninen, Sakari ja Karjalainen, Jouko (toim.) *Biovallan kysymyksiä: Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta*. Tampere: Gaudeamus.

Muhammed, Husein (2009): *Alaikäiset turvapaikanhakijat mediakeskustelussa*. Teoksessa Keskinen, Suvi; Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) (2009): *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino

Mäkinen, Virpi & Anne Birgitta Pessi (toim.) (2009): *Kerjääminen eilen ja tänään*. Tampere: Vastapaino.

Pogany, Istvan (2005): *Romanien ahdinko ja ihmisoikeudet*. Helsinki: Like.

Pulma, Panu (2006): *Suljetut ovet: Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Pulma, Panu (2009): *Kerjäläisyys, irtolaisuus, 'mustalaisuus': Historiallisia yhteyksiä*. Teoksessa Mäkinen, Virpi & Anne Birgitta Pessi (toim.) (2009): *Kerjääminen eilen ja tänään*. Tampere: Vastapaino.

Puumalainen, Mikko (2009): *Poissa silmistä, poissa mielestä. Romanikerjäläiset ja liikkumisvapaus*. Teoksessa Mäkinen, Virpi & Anne Birgitta Pessi (toim.) (2009): *Kerjääminen eilen ja tänään*. Tampere: Vastapaino.

Rastas, Anna (2005): *Rasismi. Oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia*. Teoksessa Huttunen, Laura, Löytty, Olli & Rastas, Anna (toim.) (2005): *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.

Rigo, Enrica (2009): *Rajojen Eurooppa*. Helsinki: Like.

Raittila, Pentti (2009): *Journalismin maahanmuuttokeskustelu. Hymistelyä, kriittisyyttä vai rasismien tukemista?* Teoksessa Keskinen, Suvi; Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) (2009): *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino.

Ruuska, Petri (2005): *Nationalismi. Kansallisen järjestyksen globaali kulttuuri ja arki*. Teoksessa Huttunen, Laura, Löytty, Olli & Rastas, Anna (toim.) (2005): *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.

Salmi, Ilkka & Vuorio, Jorma (2009): *"Kotouttamisen etsikkoaika on loppumassa"*. Helsingin Sanomien sunnuntaidebatti 7.6.2009. Saatavissa: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000004657930.html> (Viitattu 2.1.2011)

Sisäministeriö (2008a): *Katukerjääminen ja viranomaisyhteistoiminta. Kerjäämiseen liittyvien viranomaistoimien yhdenmukaistamistarvetta selvittävä työryhmä. Loppuraportti*. Helsinki: Sisäministeriön julkaisuja 21/2008

Sisäministeriö (2008b): *Työryhmä ei esitä järjestyslakiin muutoksia katukerjäämisen vuoksi*. Tiedote. <https://intermin.fi/-/tyoryhma-ei-esita-jarjestyslakiin-muutoksia-katukerjaamisen-vuoksi>. Viitattu 27.1.2024

Sisäministeriö (2010a): *Kerjäämisen kieltämistä selvittävä työryhmä. Alustava selvitys 26/2010*. Helsinki: Sisäministeriön julkaisuja.

Sisäministeriö (2010b): *Kerjäämisen kieltämistä selvittävä työryhmä. Loppuraportti 31/2010*. Helsinki: Sisäministeriön julkaisuja.

Seppänen, Janne (2002): *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino.

Sosiaalikeskus Satama jää vielä paikalleen. Turun Sanomat 2.9.2011. Luettavissa: <http://www.ts.fi/online/kotimaa/157215.html> (viitattu 16.10.2011)

Suoninen, Eero (1999a): *Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen*. Teoksessa Jokinen, Arja; Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1999): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Tanner, Arno (2000): *Keski- ja Itä-Euroopan romanit. Historia, yhteisöt ja nykyolot*. Ulkomaalaisviraston julkaisuja 2: Helsinki.

Törrönen, Jukka (toim.) (2004): *Valvontaa ja vastuuta. Päihteet ja julkisen tilan moraal sääntely*. Helsinki: Gaudeamus.

Vehmas, Susanna (2012): *Maahanmuuttokirjoittelu sanomalehdissä*. Teoksessa Maasilta, Mari (toim.): *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit*. Tampere University Press.

Virkamiesvalta jatkuu Helsingin romanipolitiikassa. Voima 8.5.2011 (viitattu 5.4.2024) <https://voima.fi/artikkeli/2011/virkamiesvalta-jatkuu-helsingin-romanipolitiikassa/>